ANKARA TARİHİ KENT DOKUSUNUN 100 YILDIR BİTMEYEN DÖNÜŞÜM SÜRECİ İÇİNDE ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA ISLAH İMAR PLANI'NIN ÖYKÜSÜ (1990-2005)

BAYKAN GÜNAY

Prof. Dr. Raşit Raci Bademli'ye ithaf edilmiştir.

GİRİŞ

Ulus tarihi kent merkezine ilişkin 'Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanları' ile 'Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları', Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı Kararı ile belirlenmiştir. Daha sonra 1986 yılında düzenlenen "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması"nı R. Raci Bademli (ekip başı), Ömer H. Kıral, Turgay Ateş ve Abdi Güzer ekibi kazanmıştır. Dikkat edilirse beklenen korumaya yönelik bir plan değil, bir çevre düzenlemesidir. Raci Bademli'nin ısrarı ile planlama çalışmaları ODTÜ Mimarlık Fakültesi bünyesine taşınmış ve restorasyona indirgenmiş koruma süreçleri ile şehir planlaması arasındaki ilişkileri düzenleyen bir proje olarak yürütülmüştür.

Çalışmaların sonucunda düzenlenen plana Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı denilmiştir. Raci Bademli'nin yönetiminde hazırlanan plan Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 10.11.1989 gün ve 954 sayılı, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin 15.01.1990 gün ve 33 sayılı Kararları ile onaylanmıştır.[1]

1994 yılındaki yönetim değişikliğinden sonra onaylı plan varlığını sürdürmüş, buna karşılık göze çarpan bir uygulama yapılmamıştır[2]. Raci Bademli tarafından yürütülen Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı üretimi ve uygulamaları sürecinde yer aldım. Kendisinin ölümünden sonra ise 2003-2005 yılları arasında projenin müellifi ve yürütücüsü olarak görev yaptım.

1 Onaylanan planın sınırladığı alan Ulus Tarihi Kent Merkezi olarak kabul edilmiş ve bu çalışmadaki bütün harita ve planlara işlenmiştir. Böylece okuyucunun konuyu daha iyi izleyebileceği düşünülmektedir. Sınırlar farklı dönemlerdeki alt paftalara göre uyarlanmıştır; kroki olarak algılanmalı ve ölçme için kullanılmamalıdır.

2 Anımsadığım en bilinen örnek Sümerbank binasının hemen arkasında yapılan Ulus Şehir Çarşısı'dır, kazı sırasında bulunan Roma yolu nedeniyle yapımı 2000 yılına kadar sürmüştür.

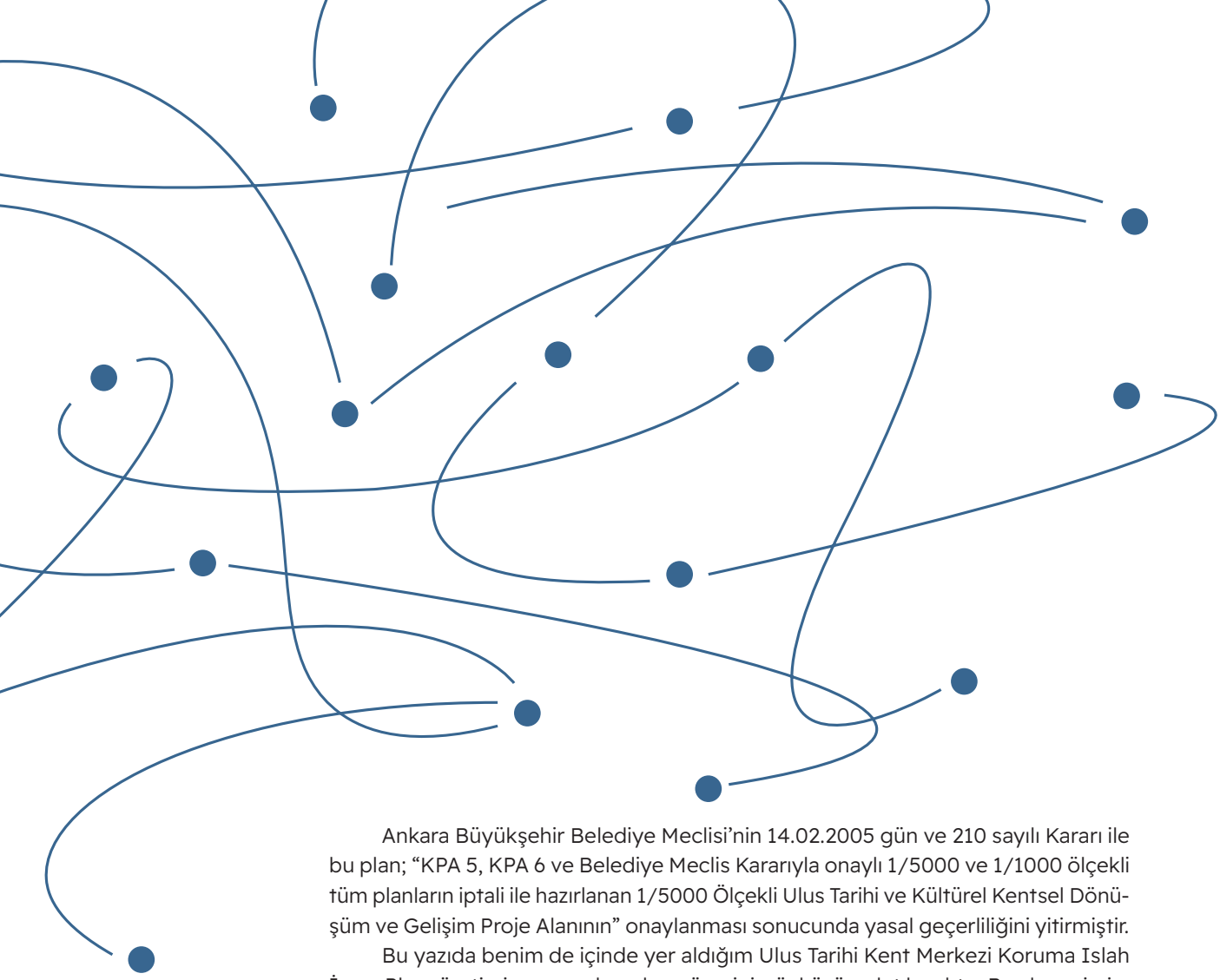

Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.02.2005 gün ve 210 sayılı Kararı ile bu plan; "KPA 5, KPA 6 ve Belediye Meclis Kararıyla onaylı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli tüm planların iptali ile hazırlanan 1/5000 Ölçekli Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanının" onaylanması sonucunda yasal geçerliliğini yitirmiştir.

Bu yazıda benim de içinde yer aldığım Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı üretimi ve uygulamaları sürecinin öyküsü anlatılacaktır. Bu deneyimin, Tarihsel Ankara ve bunun ayrılmaz parçası olan Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin yüzyıldır tamamlanamayan dönüşümünde ayrı bir yeri olmuştur. Bu metinde kentsel planlama ile yaşam kalitesi arasındaki bağların da araştırılması istenmektedir. Tarihsel olgular, mülkiyet, alanın kent içindeki konumunun kentin bütününe göreceli olarak değerinin değişmesi, yönetimdeki siyasi gücün farklı ideolojilerinin dışavurumu olarak gerçekleştirilen/gerçekleştirilmeyen müdahaleler sonucunda Ulus canlı bir merkez olma özelliğini korumakta ancak bir türlü beklenen yaşam kalitesini yakalayamamaktadır.

1990-2005 yıllarını kapsayan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı son yüzyıl içinde (1923-2023) Tarihi Ankara kentinin yaşadığı bir türlü bitmeyen dönüşüm süreci içinde çözüm yollarını araştıran bir deneyim olarak anımsatılacaktır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah Planı'nın sınırları tarihi Ankara kentinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm, tarihin geçmişinden gelen katmanları da içinde barındırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için verilen bağımsızlık savaşının merkezi olan "Ulus", 1923 yılından sonra Başkent Ankara'nın ve yeni toplumun yönetim ve ticari merkezi işlevlerinin

yüklenmiştir. Bu çerçevede plana adını veren Ulus'un ne olduğu tartışılacak, tüm tarihi Ankara kenti içinde nasıl var olduğu, betimlendiği ve ne tür dönüşümlerden geçtiği, çok karmaşık ve devingen bir kentsel mekân kurgusunun yüzyıldır niçin bütünüyle dönüşemediğinin nedenleri tartışılacaktır.

CUMHURİYET ÖNCESİ ANKARA (1859-1924)

Cumhuriyet Dönemi'nde ülkedeki coğrafya bilimini kuran kişiler arasında yer alan Ernest Chaput (1931)[3] Ankara'nın bölgesini "Galatya Platosu" olarak tanımlamaktadır. Bu bölgeye karakterini veren püskürtme kaya kütleleridir. Temelinde Galatya Kütlesel Andezitleri bulunan Ankara çevresi bir tekne çanak (cuvette synclinale) formundadır. Ankara Kalesinin üzerinde bulunduğu püskürtme kaya kütlesinin hemen batısında Çubuk, Hatip ve İncesu dereleri birleşerek Engürü Çayı'nı oluştururlar. Bu çay batıya doğru akarken İstanbul Boğazı[4] olarak adlandırılan bir jeomorfolojik oluşumdan geçer. Batıdan doğuya doğru uzanan bütün yollar, bu noktada sonra Ankara Kalesi'ni göreceklerdir.

Günümüzde Ulus diye adlandırılan bölge Ankara Kalesi'nin kuzeybatı, batı ve güneybatısındaki alanı kapsamaktadır. Bu çalışma içinde Tarihi Ankara Kenti denildiğinde Vincke haritasında yer alan Dış Surlar'ın içindeki kent anlaşılmalıdır. Ulus Tarihi Kent Merkezi dendiğinde, Kale'nin batısında, Galat, Roma ve Bizans kentlerinin üstünde bulunan, tarihin tüm katmanlarının yanı sıra günümüzde Ulus Merkezi olarak anılan alan kastedilmektedir. Ankara Büyük Şehir Belediye Meclisinin 15 Ocak 1990 gün ve 33 sayılı Kararları ile onaylan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah Planı'nın sınırlarının aynı zamanda Cumhuriyet sonrası oluşan modern Ulus Merkezi'ni tanımladığı kabul edilmiştir.

Galatasaray Lisesi'nde öğretmenlik yapan Ernest Mamboury 'den Ankara ile ilgili bir rehber hazırlanması istenmiş ve kendisi "Ankara Guide Touristique" adlı çalışmayı yayınlamıştır. "Ankara, büyük bir adamın görüşlerinden güç alan ve iyi niyetli bir halk tarafından desteklenen Hükümet iradesinin neler yapabileceğini kanıtlamaktadır"[5] ifadesi ile 1933 yılında yayınlanan kitap, bir turizm rehberinin çok ötesinde bir tarih anlatımı olarak değerlendirilebilir.

Ernest Mamboury'e göre İç Kale Hititler zamanında (İ.Ö. 4000) kurulmuş olmalıdır.[6] Günümüzde Hisarpark olarak anılan Dış Kale içindeki alana Frig Dönemi'nde (İ.Ö. 1200-278) yerleşildiği savlanmıştır. Dış Kale surlarından günümüzdeki Atatürk Bulvarı'na kadar uzanan alan Galat (Kelt) kenti (İ.Ö. 240-24) olarak adlandırılmaktadır.

Daha batıdaki düzlüklerde Bent Deresi'ne kadar uzanan alan ise Roma Dönemi'ni (İ.Ö. 25 – İ.S. 324) yansıtmakta, hamamlar, Agustus Tapınağı, tiyatro, stadyum

3 Chaput, E., (1931); "*L'évolution du modelé de la région d'Angora*" ; Annales de Géographie Année 1931, Volume 40 Numéro 224 ss. 153-162. http://www.persee.fr/doc/geo_0003-4010_1931_num_40_224_11290

4 Günümüzde de Güvercinlik olarak bilinen yöre.

5 Ernest Mamboury (1934); A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412.

6 A.g.e

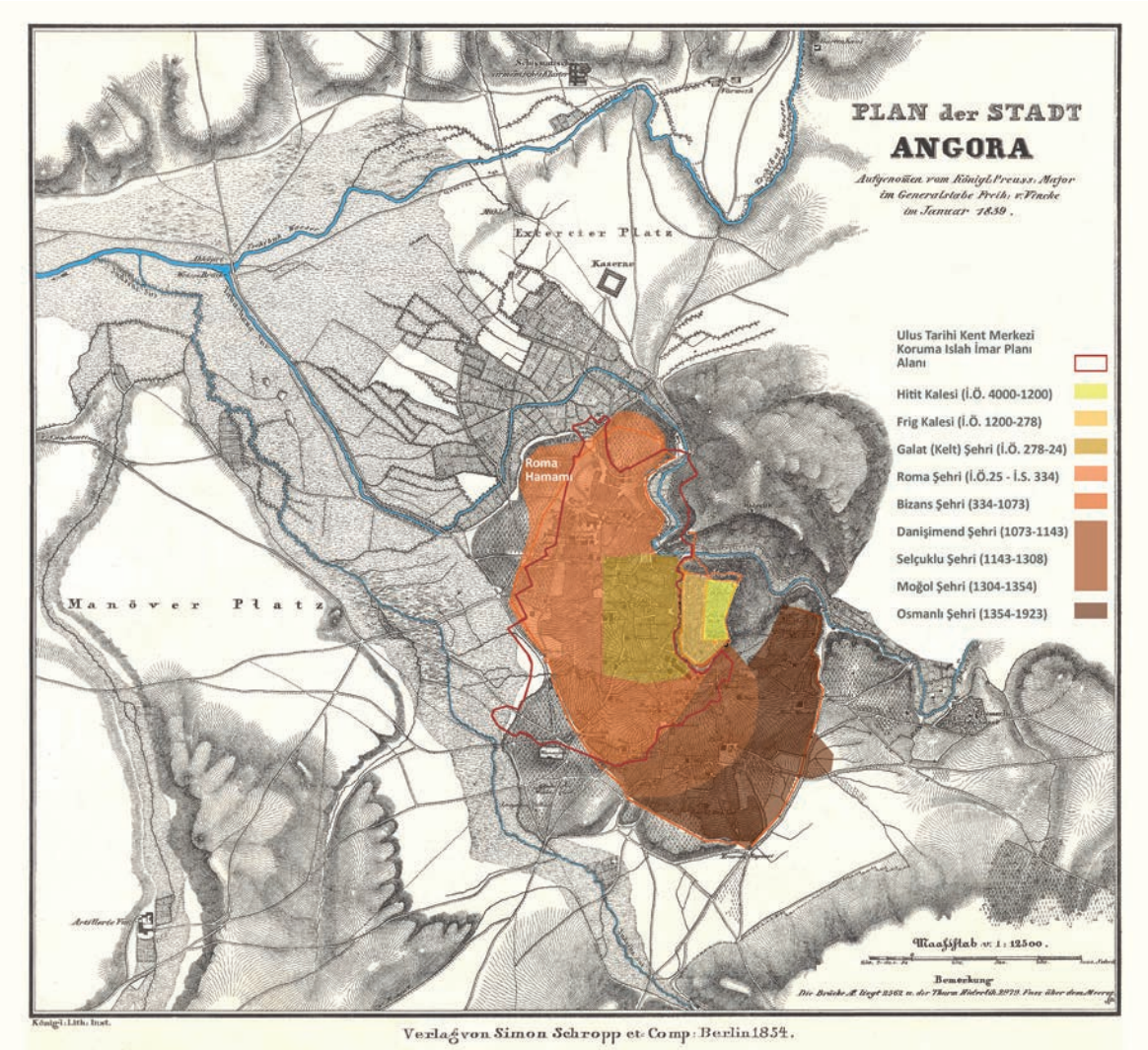

Vincke Haritası ve Mamboury'e göre kentin tarihsel gelişimi.

gibi ögeler bu alan içinde yer almaktadır. Bunu izleyen Bizans Dönemi'nde (325-1073) Ankara'nın özellikle sof üretimi ve ticaretinde önemli bir merkeze dönüştüğü ve Rum, Ermeni ve Yahudi topluluklarının yaşam alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bizans kenti ise Galat ve Roma Dönemi'nin güneyinde kalan alanı da gelişmeye açmıştır.

Ernest Mamboury tarafından gözlem ve sezgilere dayalı olarak betimlenen kentin gelişme kurgusu kuşkusuz çok daha karmaşık bir süreçtir. Kenti hâkimiyetine alan her topluluk hem yeni ögeler eklemiş hem de bir önceki toplumun geliştirdiği alanların üstünde bir katman geliştirmiş, ya da bir kent parçasını dönüştürmüştür.

Mamboury düşüncelerini 1839'da hazırlanan ve 1854 yılında basılan Vincke Haritası'nın üzerinde temsil etmiştir. Haritadaki bilgilere göre, Galat Dönemi'nde yerleşildiği belirtilen alanda daha sonraki Bizans Dönemi'nde (yaklaşık 750 yıl) oluşan konut gelişmeleri içinde Ermeni ve Grek kiliseleri bulunmaktadır.

Buna karşılık kimi kaynaklara göre 1916 ve sonrasındaki yangınlarda[7] yedi kilisenin yandığı belirtilmektedir. Vincke Haritası'na göre Yahudi Havrası'nın olduğu yerin de Bizans Dönemi'nde geliştiği ifade edilen bölgecikte yer aldığı görülmektedir.

11. yüzyıldan sonra ise Müslüman topluluklar kente hâkim olmuşlar ve bir yandan Kalenin güney ve doğusunu yerleşime açarken, diğer yandan Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları ile birlikte Osmanlı kenti Ankara'sını bir ticaret ve yerleşim yeri olarak biçimlendirmişlerdir.

Bütün bu süreçler için Mamboury'nin ilginç bir Ankara tarihi tanımı bulunmaktadır; "Ankara'nın sıklıkla tahrip edildiği ama mükemmel konumu sayesinde her seferinde küllerinden yeniden doğduğu düşünülebilir".[8] Günümüzde bu olguya dirençlilik (resilience) denilmektedir.

21. yüzyılın başında Ankara'nın tarihsel dokusu hala aynı süreçleri yaşamaktadır. Son bir yüzyıldır Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'nın tarihsel çekirdeğindeki doku ve yaşam örüntüleri çözüm (?) beklemektedir. Kanımca bağımsızlık savaşının yönetildiği ve Cumhuriyet'in kurulduğu mekânlara başkentin gereksinim duyduğu işlev ve kurumların eklenmeye başlaması ile tarihsel Ankara'nın bir bölümünü oluşturan, giderek Ulus olarak anılan bölgenin de kaderi çizilecektir. Daha sonra ise Ulus, Akçura ve Bademli'nin tartışmalarında yer verilen Ankara'nın kuzeyindeki kent merkezi ya da merkezi iş alanı olarak anılacaktır. Bu çerçeve içinde öncelikle Ulus nedir, neresidir konuları sorgulanacaktır.

CUMHURİYET SONRASI ANKARA VE ULUS (1924-1932)

Cumhuriyet'in başkentinin ilk modern haritası 1924 tarihinde yapılmıştır. Kuşkusuz bu haritadaki en önemli bilgi yangın yerlerini kapsamasıdır. Diğer yandan 1892 yılında Ankara'ya gelen demir yolu kentin yapısını dönüştürmeye başlamıştır. İstasyon Caddesi'nin tarihsel doku ile buluştuğu yörede, Osmanlı Dönemi'nde Hükümet binası ve eğitim-sağlık kurumları inşa edilmiş, bağımsızlık savaşı döneminde ilk TBMM binası savaşın hemen sonrasında da yeni Cumhuriyet'in yapıları bu alanda oluşmuştur. Bağımsızlık savaşının yönetildiği bu alana ilk ve ikinci büyük millet meclisi binaları eklenmiş, Cumhuriyet'in kuruluşu bu yöreden yönetilmiş, ümmetten millete geçiş burada alınan kararlarla oluşturulmuştur.

Bademli'ye göre, "Başkent olmadan önceki Ankara'da, Kale önünden bugünkü Ulus'a kadar uzanan çizgisel (lineer) bir kent merkezi söz konusudur… Kale önündeki Bedesten ve Kapalı Hanları çevreleyen yollar ile Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı gibi açık pazar yerlerinde, kentin "geleneksel" üretim ve ticaret işlevleri yoğunlaşmıştır".[9] Bugün Ulus olarak adlandırdığımız yörede Karaoğlan Çarşısı ve Taşhan bulunmaktadır ve 1892 İstanbul demir yolu bağlantısının güçlendirdiği yeni bir ticaret merkezi burada oluşmuştur (Tekeli ve diğerleri, 1986).

7 1916 Ankara Yangını — Hafıza Kaydı (hafizakaydi.org)

8 Ernest Mamboury (1934); A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412.

9 Tekeli. İ, ALTABAN, Ö., Güvenç M., TÜREL, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'ten- 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi, s.154.

Bu gelişme modeli içinde Kale'nin güneyindeki geleneksel merkez (Saraçlar Sokağı, Çıkrıkçılar Yokuşu, bugünkü Anafartalar Caddesi, Suluhan ve şimdiki Hal'in bulunduğu yöredeki Balıkpazarı, Keresteciler, Çilingirler, vb. ticaret bölgecikleri) ile daha sonra Ulus Meydanı olarak adlandırılacak olan yer arasında çizgisel bir kent merkezi vardır.

Cengizkan'a göre Ulus Meydanı düşüncesi Carl Christoph Lörcher tarafından geliştirilmiştir. "Millet Meydanı ya da diğer adıyla Hakimiyet-i Milliye Meydanı (bugünkü Ulus Meydanı), önce Taş Han, Millet Bahçesi, Dar'ül Muallimin ve Birinci Meclis'in cepheleri, daha sonra ise İş Bankası, Koçhan ve Sümerbank cepheleri ile tanımlanan elipsoid parçaya, kuzey yönden Egemenlik Caddesi'nin bağlanmasıyla oluşur".[10]

Vincke Haritası'ndan aktarılan Dış Surlar, Roma Hamamı ve kentin ana ticaret omurgası.
Ankara, 1924

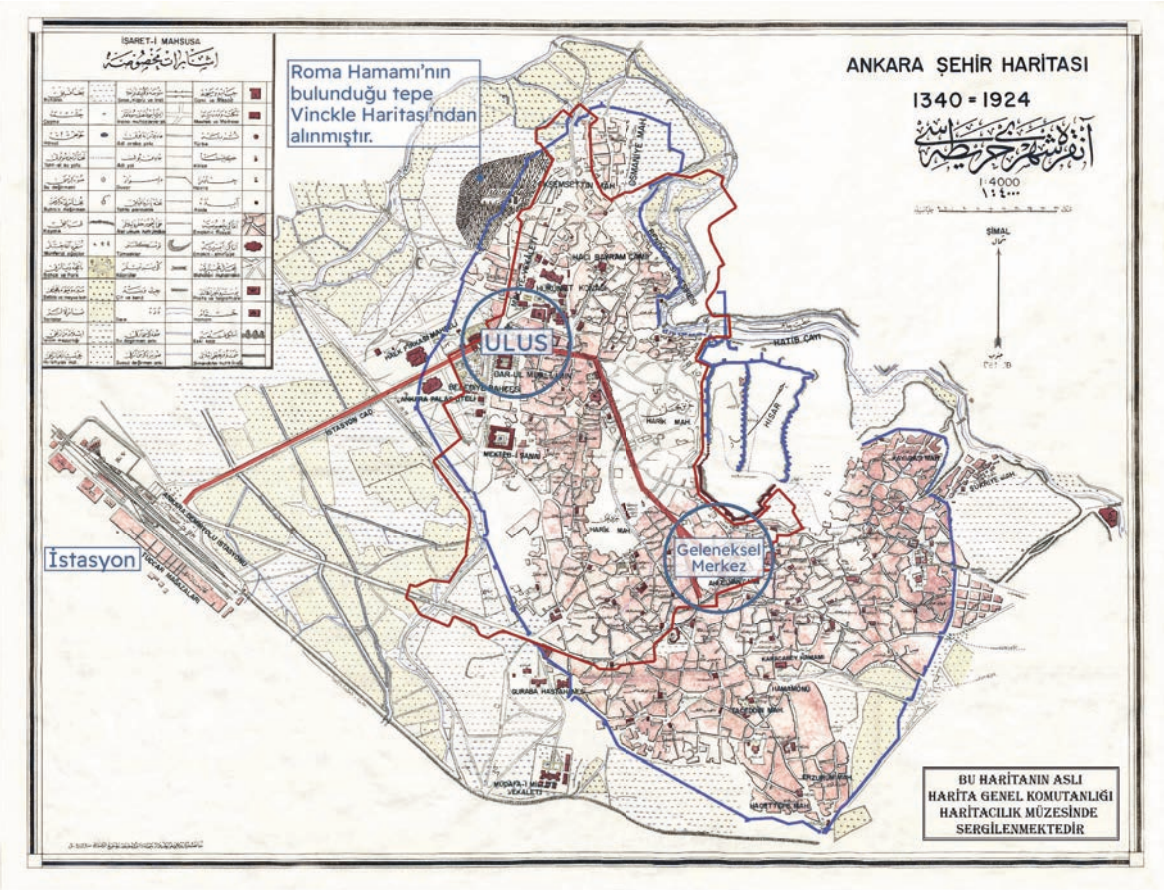

10 Cengizkan. A., (2004), Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara: Arkadaş Yayıncılık Ltd.

Ulus Meydanı tasavvurları ve günümüzdeki Ulus Meydanı

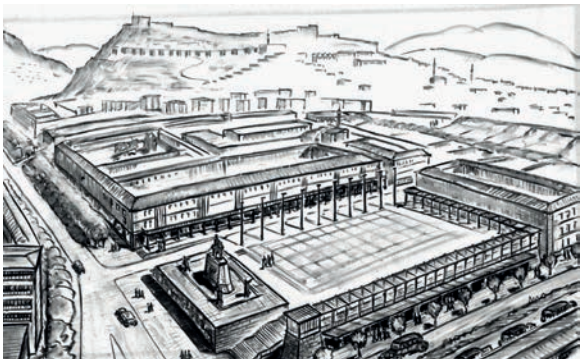

Sol Üstte: Ulus Meydanı:Lörcher.[11]
Sağ Üstte: Ulus Meydanı (La Place de La Nation): Jaussely:[12]
Sol Altta: Ulus Meydanı: Hermann Jansen[13]
Sağ Altta: Ulus Meydanı: Yük. Müh. Mimar Orhan Bolak, Orhan Bozkurt ve Gazanfer Beken[14]

Mamboury, Meydan'ın bir ulaşım odağı olma özelliğine dikkati çekmektedir: "Otobüs hizmetleri belediye tarafından sağlanmaz, bununla birlikte, oldukça iyi bir düzen oluşturulmuştur; otobüsler belirli hatlardan düzenli olarak geçer. Farklı girişimciler büyük-küçük çok sayıda otobüsü 12 hattın ihtiyacını karşılayacak biçimde halkın hizmetine sunmuştur. Tüm araçlar Millet Meydanı'ndan hareket eder". [15]

11 Cengizkan. A., 2004.Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara: Arkadaş Yayıncılık Ltd.

12 Jaussely, Léon (1875-1932) ArchiWebture :inventairesd'archivesd'architectesenligne1925. Concours : ville nouvelle d'Ankara (Turquie) : perspective partielle de la place de la Nation, n.d. (Objet JAUSS-C-25-3. Dossier 312 AA 32/1. Doc. LJ-DES-001-10-01).

13 Jansen,Hermann, (1869-1945)Gesamtbebauungsplan Ankara Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

14 Baykan Günay Belgesi

15 Ernest Mamboury, 1934. *A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi*; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412., s.24

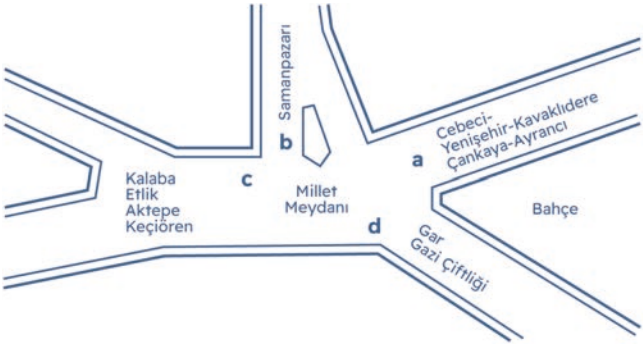

Millet Meydanı ve otobüs hatları[16]

Daha sonra milletin karşılığı olarak "Ulus" sözcüğü benimsenmiş, Heinrich Krippel tarafından yapılan Mehmetçik Anıtı'nın yerleştirildiği alana Ulus Meydanı denilmiştir. Hermann Jansen ve diğer yarışmacı olan Leon Jaussely'nin de Ulus Meydanı için seçenekler geliştirdiği bilinmektedir. Günümüzdeki Ulus Meydanı ise Orhan Bolak, Orhan Bozkurt ve Gazanfer Beken tarafından tasarlanmıştır.

Hermann Jansen Lörcher'in benimsediği yörede kendi eskizini geliştirirken, Jausseley daha doğuda, Anafartalar ile Bentderesine inen yolun kesiştiği noktada Yangın yeri için yapılan düzenleme ile ilişkili bir Ulus Meydanı (La Place de La Nation) tasavvur etmiştir. Avrupa kökenli şehirciler olarak Lörcher, Jaussely ve Jansen'in bildiği Avrupa kentlerinin odağında Orta Çağ'dan beri yavaş yavaş dönüşen kentsel doku ve geleneksel merkez yer almaktadır. Bu alanlarda mülkiyete dayalı ada ve yol yapısı korunurken, bina stoku yeni merkez işlevlerine göre yenilenmiştir. 17. yüzyıldan başlayarak demir yolu ağı kentlerin yakın ve uzak bölgeler ile olan ilişkilerini güçlendirmektedir. Dolayısıyla merkezi istasyon bu geleneksel merkezin yakınında bir yerde konumlandırılmakta ve yeni merkezi iş alanlarının mülkiyet dokusu ile altyapısı belirlenmektedir.

Gardan Ankara'ya, ya da sonraki adıyla Ulus'a bakış.[17]

16 A.g.e. s.146

17 Ernest Mamboury, 1934. *A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi*; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412, ss. 9-10.

Avrupa kentlerinin ana istasyonları günümüzde de odak olma özelliklerini sürdürmektedirler. Kentin çekirdek alanındaki hem mülkiyet hem de imar hakları (yoğunluk), sanayi toplumu ile birlikte 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında kemikleşmiştir; modern kent merkezleri doğru yoğunluklarla kurgulandığı için yık-yap süreci çöküntü bölgeleri dışında yaşanmamıştır. Çekirdek alan olarak tanımladığımız bölgede doku, süreklilik ve yan yana inşaata dayalı bir yol ağı (genelde ızgara plan) ve yapı adalarından oluşmakta, tek tek parsellerde yapılan uygulamalara dayanmaktadır. Bu kentlerin hem kadastral dokusu hem mühendisliği (altyapısı) 19. yüzyılda kurgulanacaktır.[18]

Lörcher Planında Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Lörcher Üçgenleri[19]

18 Günay. B., 2006. "*Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme*", *Cumhuriyet'in Ankara'sı*, Derleyen: T.Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık Ankara, ss. 61 – 118.

19 Cengizkan. A., 2004, *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara: Arkadaş Yayıncılık Ltd.

Ankara'nın başkent seçildiği 13 Eylül 1923 tarihinden Jansen Planı'nın yürürlüğe girdiği 1931 yılına kadar kentsel gelişmeyi yönlendiren ve Berlinli mimar Carl Christoph Lörcher tarafından hazırlanan plan, yukarıda tanımlanan çerçeve içinde kentin hem Ulus'ta hem de Yenişehir'de oluşacak yeni merkez işlevlerinin yer alacağı dokunun temellerini atmıştır. Osmanlı Dönemi'nde oluşan kadastro parsellerinin yerini alacak olan imar parseli anlayışı da bu dönemde başlamıştır. Bu yaklaşımın yarattığı mülkiyet çatışmaları halen sürmekte ve Ulus'ta o dönemde başlayan dönüşüm bir türlü sonlandırılamamaktadır.

Plan yoğun ve toplu (*compact*) bir biçim önermektedir. İstasyon çevresini merkez yapma, Ulus merkezini bu yeni yapıya uyarlama ve Merkez İstasyon'dan yayılan merkez işlevleriyle bütünleştirme ve Çankırı Caddesi boyunca geliştirilmesi çabası, bir türlü gerçekleşemeyen Batı kenti modeli olarak kalacak, Gar, Jansen Planı ile birlikte kentten yalıtılacaktır. İstasyon ile Cebeci arasında kurgulanan Talat Paşa Bulvarı da Lörcher Planı ile belirlenmiştir. Bu çerçevede planın önerdiği yapı değişikliği aynı zamanda mülkiyet değişikliğinin ilk adımlarını oluşturmuş ve Osmanlıdan kalan mülkiyet dokusunun üzerine yeni ve çapraşık mülkiyet desenlerinin getirilmesinin önü açılmıştır

Lörcher Planı'nın temellerini attığı, Jansen Planı'nın son şeklini verdiği Ulus kavramını meydandan bir yöreye dönüştüren iki bölgenin de altını çizmek gerekir. Bunlardan ilki benim Altın Üçgen olarak tanımladığım yerdir. Bağımsızlık savaşı buradan yönetilmiş, ülkenin idari ve mali kurumları burada yer almış ve Türkiye Cumhuriyeti bu mekânda kurgulanmıştır.[20] Bu alanın mülkiyetinin devletin eline geçmesi nispeten yumuşak olmuştur.

İkincisi ise gene Lörcher tarafından başlatılan Yangın Yeri planlamasıdır. Buradaki azınlık grupların terk ettiği mülkler üzerinde plan ile yapı adaları belirlenmiş, daha sonra plan uygulaması ile parselasyon gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamaya Jansen Planı bugünkü biçimini vermiştir. Hermann Jansen tarafından 1938 yılında düzenlenen Ankara Yangın Yeri Planı,[21] Lörcher Planı ile çakıştırılmıştır. Avrupalı plancıların arzuladığı kent merkezi biçimin en iyi örneğini bu alan oluşturmaktadır.

HERMANN JANSEN PLANI (1932-1957)

Hermann Jansen'in yarışma planında Merkez İstasyon ile tarihi kent arasında (Ulus yöresi) bir merkez önerisinde bulunduğu bilinmektedir. Tarihi Ankara ise bu süreç içinde neredeyse bütünüyle yeniden yapılandırılmaktadır. Yarışmada ikinci gelen Jansen'in rakibi Jausseley de Tarihi Ankara'nın tümüyle değiştirilmesi gerektiği görüşünden yola çıkmaktadır. Her ikisi de Avrupa kentlerinin benzeri bir modern kent ve o modern kentin yapı adalarını üretmeyi amaçlamaktadırlar. O dönemde Yenişehir'in temelleri henüz atılmaktadır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinin hem yönetim merkezi hem de ticari merkezini Ulus Meydanı'nı nirengi alarak oluşturma çabasına girilmektedir.

20 Kurucu Meclis, ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi, Koç İşhanı, İş Bankası, Sümerbank, Ulus İşhanı, Denizcilik Bankası, Tekel İdaresi, Emlak Kredi Bankası, İller Bankası, Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, Merkez Bankası, Ankara Palas, Millet Bahçesi, Şehir Çarşısı, Ankara Palas bu üçgen yapının bileşenleridir.

21 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

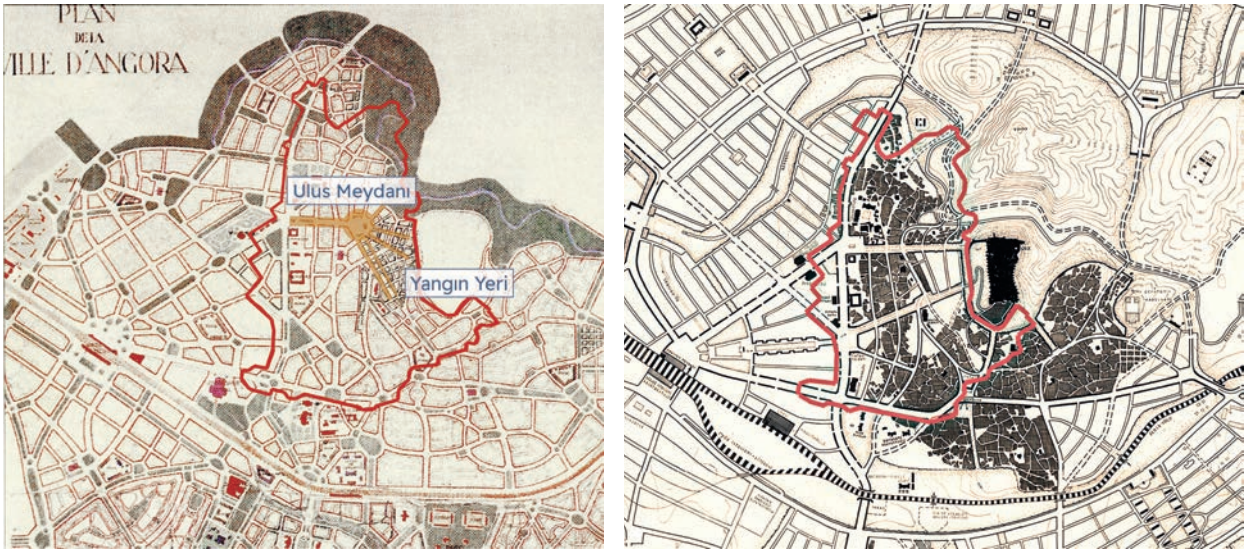

Leon Jausseley[22] ve Hermann Jansen'in[23] Ankara için Yarışma Önerileri

Bademli'nin[24] anlatımıyla;

Ankara 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetsel merkezi olunca, bir yandan nüfusu hızla artmaya, öte yandan da bünyesine yepyeni yönetim, üretim, ticaret ve hizmet işlevleri eklenmeye başlamıştır. Bu süreç içinde kent merkezinin Ulus yöresindeki ucu gerek istasyon bağlantısı gerek mevcut bina stokunun uygunluğu ve gerekse, çevresinde henüz yapılaşmamış alanların çokluğu nedeniyle kısa zamanda yeni gelişmelerin odak noktası olmuştur. Gerçekten de yeni yapılaşma ve planlama çalışmaları kent merkezinin bu ucunu kısa zamanda Başkent Ankara'nın merkezi haline getirmiş; 1927 Ankara İmar Planı Yarışması'na sunulan her üç öneride de Ulus ve yakın çevresi kent merkezi olarak değerlendirilmiştir.

Daha sonra ise buradaki arazinin bataklık ve düz bir alan olması nedeniyle park ve spor alanlarına dönüştürüldüğü görülür. 1932'de onanan 1/4000 ölçekli Jansen Planı'nda net bir merkezi iş alanı (MİA) izlenmemektedir. Henüz Ulus sözcüğü yalnızca meydan için kullanılmaktadır. Jansen'in 1932 yılında hazırladığı 1/4000 ölçekli planda bir merkez kavramı bulunmamaktadır. Plan, Kale'nin batısı ile Hacettepe yöresini tümüyle dönüştürmeyi hedeflemektedir.

22 Jaussely, Léon (1875-1932) ArchiWebture : inventaires d'archives d'architectes en ligne 1925. Concours : ville nouvelle d'Ankara (Turquie) : perspective partielle de la place de la Nation, n.d. (Objet JAUSS-C-25-3. Dossier 312 AA 32/1. Doc. LJ-DES-001-10-01).

23 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

24 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., TÜREL, A., Günay, B., Bademli R., 1986. *Ankara 1985'ten - 2015'e"*, Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. 1986. Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi, s.154.

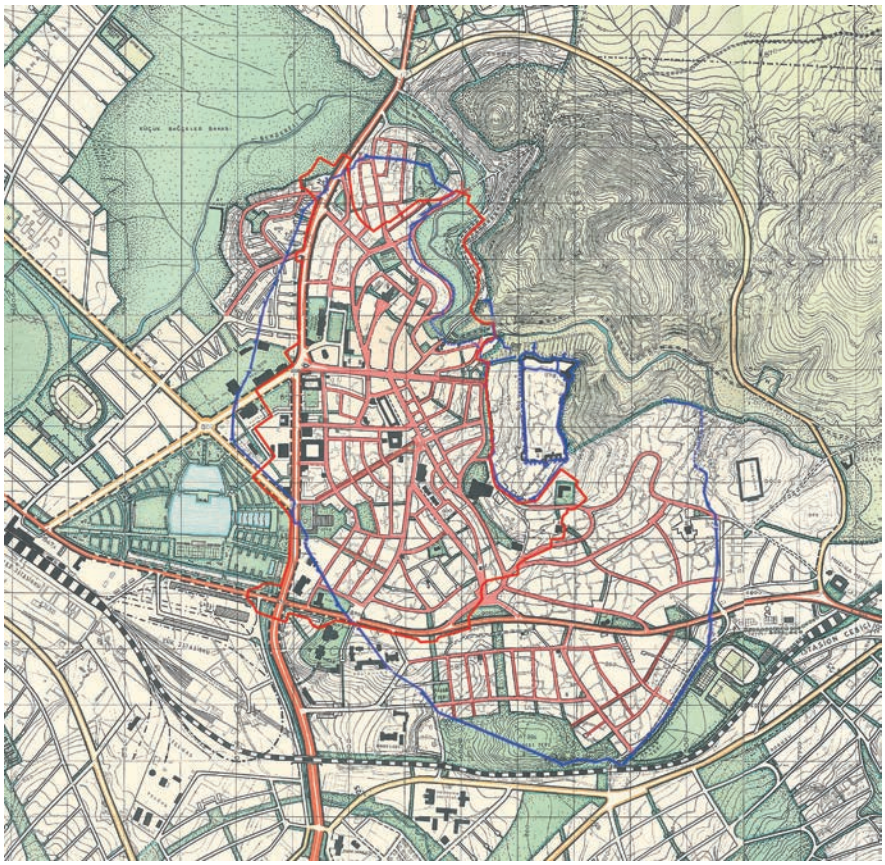

Hermann Jansen Ankara Planı (1/4000), 1932[25]

Yalnızca Kale'nin güney, güneybatı ve doğusundaki yerleşme alanlarında daha korumacı bir tavır izlediği görülmektedir. Burada bile konut bölgelerinin içinde yeni bir yol sistemi de önermiştir. Kent merkezinin Kale'nin batısındaki dönüşüm uygulamalarıyla kent merkezi kimliği kazanacağını varsaymaktadır. Ulus merkez işlevlerini kazanırken Yenişehir henüz bir yönetim ve konut alanı olarak tasavvur edilmektedir.

Tashihe en fazla ihtiyaç gösteren eski şehrin garp taraflarıdır. Daima tekrarlayan yangınlar yüzünden aradan büyük parçalar yırtılmıştır. "Yangın yerlerini hatıra getirmeli" bu yüzden garp kenarında yeni şehir tesisine başlanmıştır. Fakat civarda yapılan yeni banka ve saire gibi büyük binalardan eski kısımlar çok acınacak bir vaziyette kalmışlardır, *bu sebepten Hacıbayram, İsmetpaşa, Hacıdoğan mahallelerini zaman zaman tamamen yeniden yapmağa karar verilmiştir.* Buralar için yapılan 1/500 mikyasındaki detay plânları, mevcut caddeleri nazarı itibara alarak vücude getirilmişlerdir.[26]

Yukarıda sözü edilen kent parçalarına Agustus mabedi, camiler ve Suluhan'ı ekleyen Jansen, yeni inşaat tarzının, sıra evler şeklinde iki veya üç kattan oluşacağını belirtmiştir. "Yalnızca umumî imar plânının yapılmasından evvelki zamana ait 4 veya daha fazla katlı evler yangın duvarları ile bazı caddelerin manzaralarını bozmaktadırlar"[27] diyerek bunların üst katlarının yıkılması gereğini vurgulamaktadır.

25 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

26 Jansen, H., 1937. Ankara İmar Planı; Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul.

27 A.g.e.

Jansen Ankara İmar Planı Raporu'nda Eski Şehir (Altenstadt) tanımını da yapmaktadır.

Nazarî olarak eski şehir üzerine haddi zatında bir cam levhası kapamalıdır. Bu suretle kolaylıkla bütün gidişat takip edilerek şehri fenalıklardan korumak kabil olur. Eski şehre mümkün olduğu kadar fazla el sürmemek gerektir. Yeni kısmın imarının tekemmül ve terakkisinden sonra eski kısma münasip bir şekilde dikkatle bağlamak kabil olur. [28]

Bunun sonucunda 1/2000 ölçekli planda Protokol Sahaları belirlenmiştir. Protokol Alanları; İç ve Dış Kale'yi, Hacı Bayram çevresini, Kale'nin güneyindeki geleneksel merkezi (Pazar ve Hanlar bölgesi), Kalenin güneyindeki Hamamönü, Ulucanlar ve Hacettepe mahallelerini ve doğusundaki konut bölgesini kapsamaktadır.

Bilindiği gibi Hacettepe mahallesinin Hamamönü dışındaki bölümleri Hacettepe Hastanesi alanına dönüştürülmüştür. 1980 yılından sonra korumaya alınan Hacı Doğan ve İstiklâl (Yahudi)[29] mahallelerindeki Sinagog ve kimi tarihi camilerin 1/2000 ölçekli planda işaretlenmesi de yeni bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

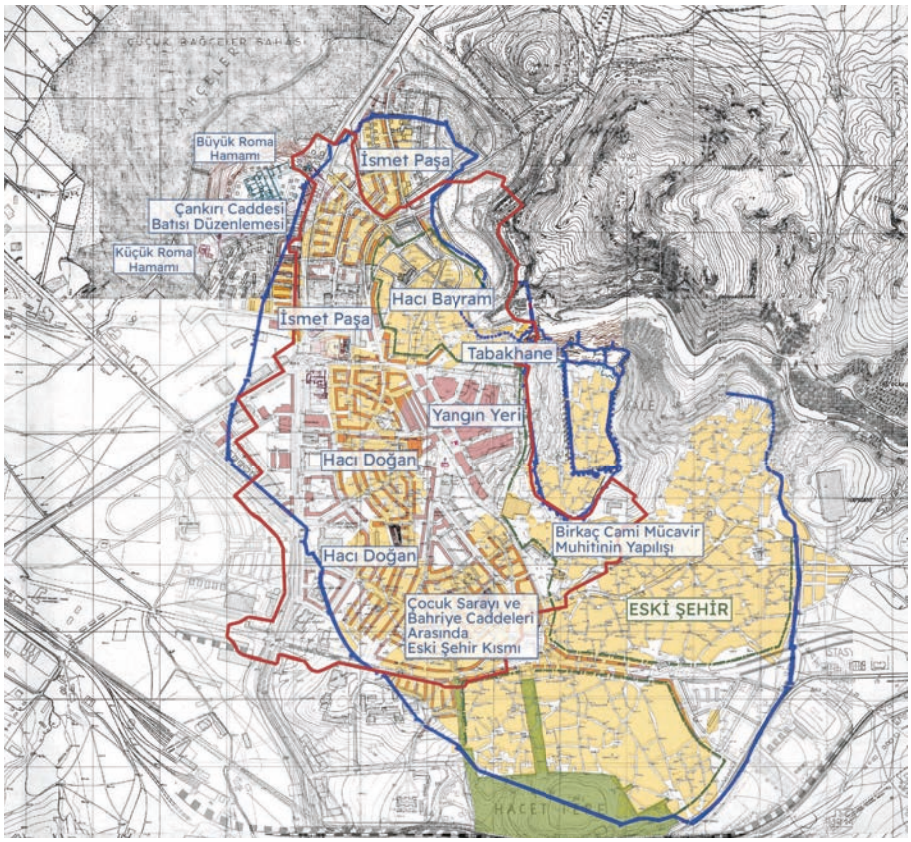

Hermann Jansen Ankara İmar Planı (1/2000), 1936[30]

28 A.g.e.

29 Bu yöreye yeniden Yahudi Mahallesi denilerek mekânın aslına dönülme çabası olumlu bulunmaktadır. Bakınız:
Hosanlı, D. A.; Altınöz, G. B., 2016. Ankara İstiklal (Yahudi) Mahallesi: Tarihi, Dokusu ve Konutları, TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, Cilt: 0Sayı: 14ISSN: 1304-2440 / 2667-5013.
Nalçakar, E.M., 2021. Urban Oblivion: An Evaluation Of Urban Conservation Approaches In Terms Of Geo-Cultural Identity In The Case Of Jewish Quarter Of Ankara, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ.

30 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara

Yer üstünde görülen yapılaşmaya ilişkin değişimler oluşurken, izlendiği kadarıyla Hermann Jansen'in ve planlama sürecini denetleyen kurumların yerin altına ilişkin bir tasavvurları bulunmamaktadır. Ülkede arkeoloji alanının geçmişi 19. yüzyıla dayanmaktadır, ancak konunun bir uygulamaya dönüşmesi çok yavaş olmaktadır. Hermann Jansen'in bilgisi de Augustus Tapınağı ve Roma bendiyle sınırlıdır. Roma bendi için olan tasavvuru ise mevcut tarihi bent duvarının tamir edilerek yüzme havuzuna dönüştürülmesidir: "Kâfi miktarda su toplandıktan ve filtreden geçtikten sonra yapılacak Roma hamamı Ankara'nın en cazibeli noktasını teşkil edecektir."[31] Ne yazık ki bunun sonunda tarihi Roma Bendi yıkılmıştır.

Yerin altında ne olduğu bilgisine ve bilincine sahip olunmamasının olumsuz bir yansıması Roma Hamamı olmuştur. Büyük hamamın varlığı Pitton de Tournefort'un Ankara Gravüründe 18. yüzyılın başında resmedilmiştir. 1839 Vincke haritasında da burada bir "Antik Sütun" işaretlendiği görülmektedir.

Pitton de Tournefort Ankara Gravürü; 1717[32]

Çankırı Kapısı'nda, Muhacir Mahallesi'nde, Millet Meydanı'ndan itibaren 5. sokakta, solda, Yorgun Duvar kalıntılarının yakınlarında, 1926'da gerçekleştirilen küçük tepeyi düzleştirme çalışmaları sırasında Roma ya da Bizans Dönemi'ne ait eski bir hamamın daire biçimli havuzları bulunmuştur. Bu havuzlar daha sonra Selçuklu Dönemi'nde yetişkinlerin gömüldüğü bir toplu mezar yeri olarak kullanılmışa benzemektedir. Bu bölgede yapılacak olan kazılar hamam planının düzenlenmesini ve bölgede bulunması olası diğer anıt, tapınak ya da sarayların da ortaya çıkmasını sağlayabilecektir.[33]

Mamboury'nin verdiği bilgiye göre "1932 yılının Temmuz ayında, Çankırı Caddesi'nin yapımı sırasında, burada kare şeklinde büyük bir yapının temelleri ile üzerinde Roma Dönemi'ne ait bir dizi sütunun, yüksek ve sürekli bir oturtmalık üzerinde yerinde durduğu bir yol bulunmuştur."[34] Çankırı Kapısı'ndaki Yorgun Duvar'ın kalıntılarının 1926'da Milli Savunma Bakanlığını inşa etmek için yıkıldığı bilgisi de verilmektedir.

Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

31 Jansen, H. (1937) Ankara İmar Planı; Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul (Gönül Tankut'un verdiği bilgiye göre Mithat Yenen tarafından çevrilmiştir).

32 Kültür Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı; Gravürlerle Türkiye, Yayına Hazırlayan: Mustafa Sevim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

33 Ernest Mamboury 1934; A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412., s.146.

34 Ernest Mamboury, 1934. *A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi*; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412. s.86

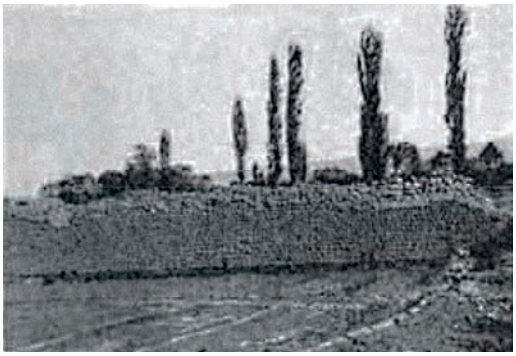

Çankırı Kapısı'ndaki duvar kalıntısı[35]

Bütün bu bilgiye karşın Hermann Jansen'in planlarında Roma Hamamı'nın bulunduğu yer işaretlenmemiş, Çankırı Caddesi hamamın bir ucunu yıkarak geçirilmiş ve Büyük ve Küçük Roma Hamamları'nın bulunduğu alan yapılaşmaya açılmıştır. Jansen'in 12.5.1937 tarihli 1/10000 ölçekli Ankara ve Civarı Umumi Planı'nda da buna yer verilmemiştir. Kadıoğlu ve arkadaşlarının verdiği bilgiye göre hamamlardaki ilk bilimsel kazılara 1931 yılı Temmuz ayı içinde başlanmış ve Sütunlu Cadde de o sırada bulunmuştur.[36]

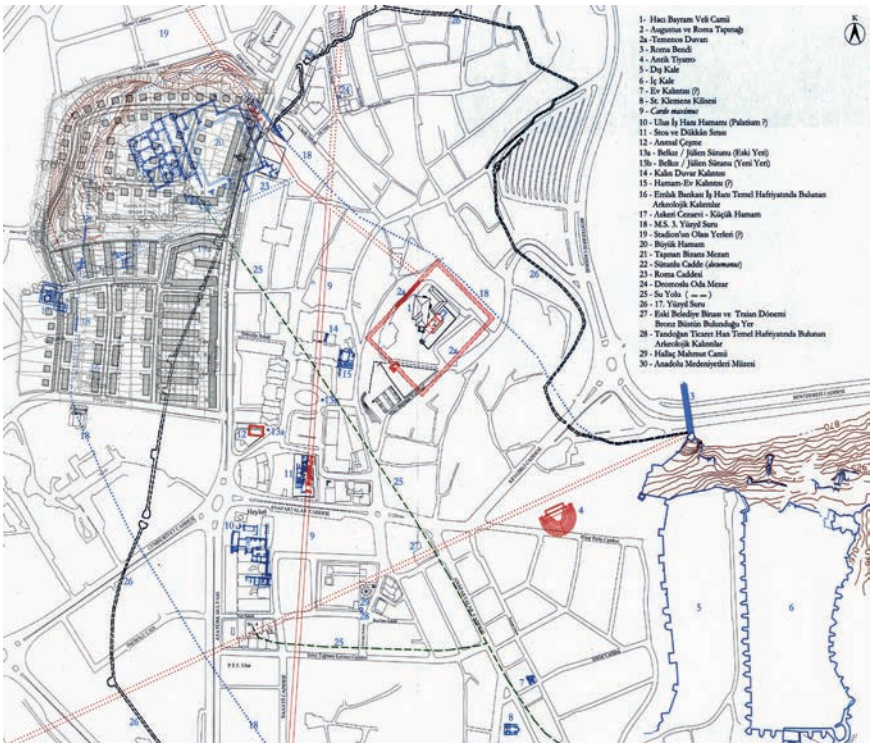

Roma Ankyra'sı[37]

35 A.g.e. s.78

36 Kadıoğlu, M., Görkay, K., Mitchell, S., (2018) Roma Döneminde Ankyra, YKY Yayınları, İkinci Baskı. s. 180

37 A.g.e.

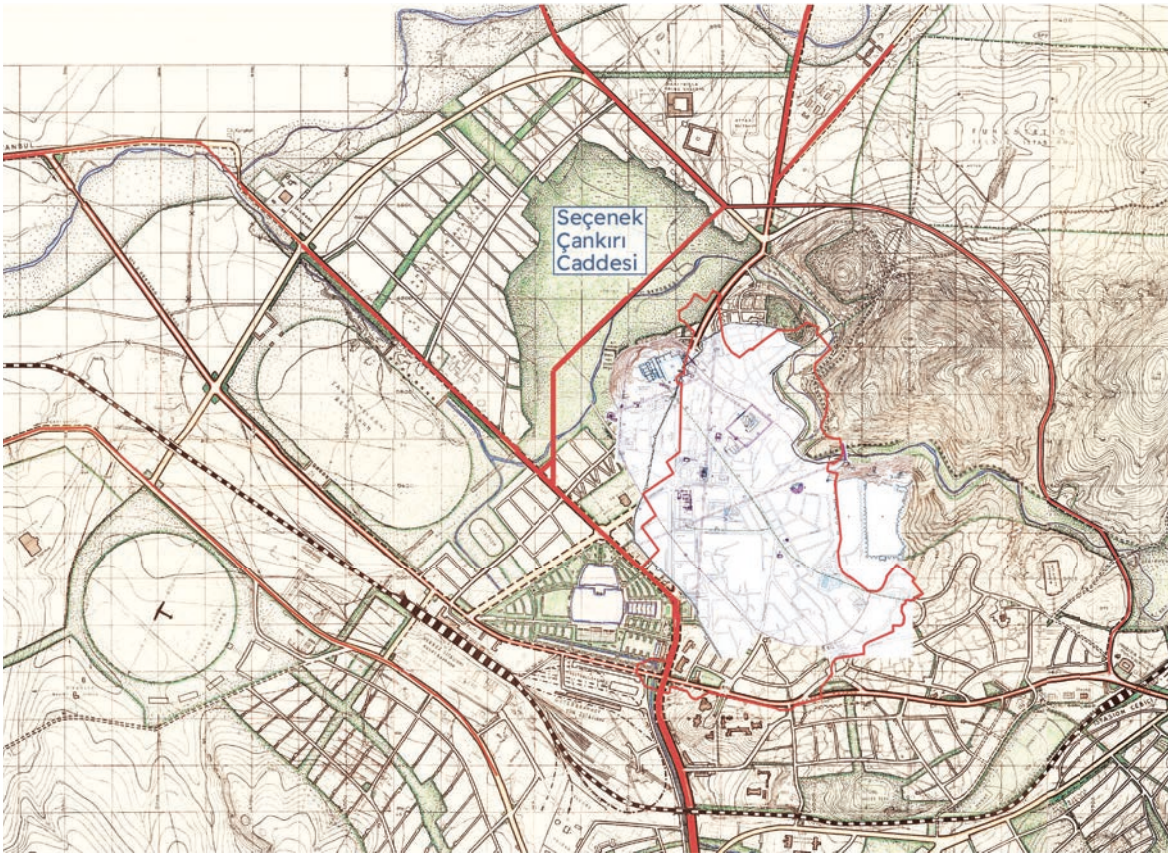

Durum Millî Eğitim Bakanlığına bildirilmiş ve İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü ile temasa geçilerek ortaya çıkan kalıntıların tespiti ve dokümantasyonu için katkı istenmiştir. Roma kenti Ankara'nın tarihinde önemli bir yer tutar. Batıdan gelenlerin Ankara Kalesi'nin hemen önünde gelişen Ankyra dört yüzyıla yaklaşan bir sürede ciddi bir kent ve altyapısını geliştirmiştir. Bu kentin konumuz olan Ulus Tarihi Kent Merkezi olgusunun da yaratıcısı olduğunu biliyoruz. Roma kentinin çok daha büyük bir parçası Ankara Tarihi Kent Merkezi ile var olabilseydi, modern Ankara için çok büyük bir saygınlık ögesi olabilecekti.

Çankırı Caddesi eğer Bent Deresi'ne paralel olarak düşünülseydi Ankara'nın çok farklı kazanımları olabilirdi.[38]

Bunun sonunda eğer, örneğin Çankırı Caddesi Tarihi kentin etrafında dairesel bir form olarak düşünülseydi, hem tarihi kent parçalanmayacak, hem de kent çok önceden Batı koridoruna kaydırılarak, Etlik-Keçiören bağlarında daha sağlıklı bir kentsel doku üretilebilecekti. Kuşkusuz bu artık yalnızca bir düşüncedir. Gerçekte ise Batı kökenli şehirciler olan Lörcher, Jaussely ve Jansen ile Cumhuriyet'in ve Ankara'nın yöneticileri arasındaki ilişkiler içinde bütün bu kararlar alınmıştır.

Sonuç olarak Hermann Jansen'in bütün çalışmalarını derlediği 12.5.1937 tarihli Ankara ve Civarı 1/10000 Ölçekli Umumi Planı, daha sonra 1957 yılında onaylanan Yücel-Uybadın Planına kadar yürürlükte kalmış, Ulus Tarihi Kent Merkezi'ndeki uygulamaların yürütülmesinde temel belge olarak niteliğini korumuştur. İlginç olan 1937 yılına gelindiğinde planda Roma Hamamı'nın üstündeki yapılaşma varlığını sürdürmesidir.

38 Jansen 1/4000 ölçekli planı ile Kadıoğlu ve arkadaşlarının Roma Ankyrası Baykan Günay tarafından çakıştırılmıştır.

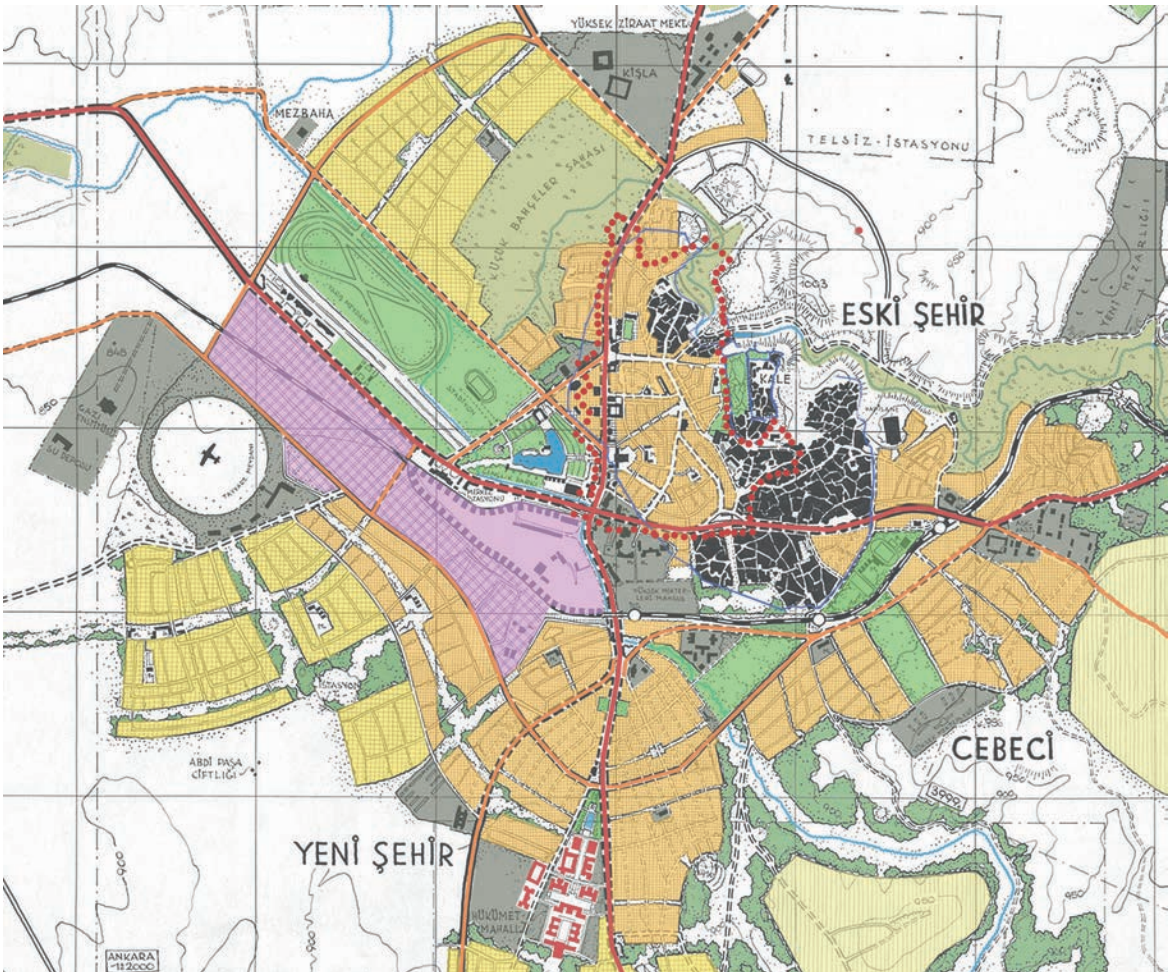

Hermann Jansen'in 12.5.1937 tarihli Ankara ve Civarı 1/10000 Ölçekli Umumi Planı ve Ulus Tarihi Kent Merkezi[39]

JANSEN'DEN YÜCEL-UYBADIN'A ANKARA

1945-1950 yılları arasında çekildiği düşünülen hava fotoğrafına göre Ulus'ta dönüşüm başlamıştır. Çankırı, Anafartalar, Denizciler, Sanayi ve Posta caddeleri açılmış, caddeler boyunca yeni yapılaşma başlamıştır. Bunun dışında küçük mülkiyet dokusuna dayalı tarihi doku henüz dönüşmemektedir. Bu süreci Londra da yaşamış ve 17. yüzyıldaki Londra yangını sonrasında Christopher Wren'in yaratmak istediği barok kent modelini toplum reddetmiştir. Buna karşın Londra'nın tarihi merkezi mevcut mülkiyet dokusu içinde yeni bir yapılaşma sürecine girmiş ve kentin merkezi iş alanı yaratılmıştır.

Ulus'ta ise caddeler boyunca düzenli ve imarlı, ticaret ve işyeri kullanımlarını barındıran bir kentsel yapı oluşurken bunların arka tarafları bakımsız, giderek çöküntü bölgesine dönüşen bir doku varlığını sürdürmüştür ve günümüzde de sürdürmektedir.

39 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

Ankara Hava Fotoğrafı (1945-50)
Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Arşivi

Hergelen (İtfaiye) Meydanı; Planlı gelişme ile Hacı Doğan Mahallesi arasındaki günümüzde de süren mekânsal çatışma.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

YÜCEL-UYBADIN PLANI (1957-1968)[40]

Avrupa kentlerinin oluşumunda tanımladığımız çekirdek alanın süreklilik ve yan yanalığa dayalı bir yol ağı ve yapı adalarından oluştuğu ve tekil parsellerde yapılan uygulamalara dayandığına daha önce değinilmişti. Nihat Yücel ve Raşit Uybadın tarafından hazırlanan plan, Avrupa kentleri için tanımladığımız çekirdek alanın Ankara'daki oluşumunu biçimlendirmiştir.

Yücel-Uybadın Planı bir başkentin büyümesine biçim vermek yerine, dolambaçlı yollara ve içinde ayrık düzende az katlı yapılar bulunan dikdörtgen yapı adalarına dayalı bir çevre önermiştir. Kuzeyde, Jansen Planı'nda korunan Kazıkiçi Bostanları bu plan ile yapılaşmaya açılmıştır. Plan Raporu'na göre şehrin ticaret işlevleri, "Ulus Meydanı ve *Samanpazarı* semtleri ile bunları birbirine bağlayan Anafartalar Caddesi üzerinde toplanmıştır. Ulus'tan Yıldırım Beyazıt semti istikametinde büyük ticarethaneler ve bürolar şeklinde yeni bir inkişaf başlamıştır".[41] Raporda Kızılay civarında da bir ticaret bölgesi oluştuğu ve buradaki konut alanlarının, yerlerini yavaş yavaş Büro ve Ticarethanelere terk ettiği gözlemi yapılmaktadır (Yücel ve Uybadın, 1957).

Buna karşılık Ulus'un esas merkez olarak kalacağı vurgulanmakta, 'imar planı programında Hal Binası, Posta Caddesi, Sanayi Caddesi ve Karaoğlan arasında kalan kısımda yapılacak dükkânlar ve büroların' gerçekleşme aşamasında olduğu belirtilmektedir. Bu alanın günümüzdeki Ulus ve Anafartalar çarşıları olduğu bilinmektedir.

Ulus, 1923 yılında çok iyi niyetlerle başlayan bir dönüşüm sürecinden geçmiştir ve halen geçmektedir. 1950'lerde devreye giren Yücel-Uybadın Plan Raporu bu olguyu özetlemektedir:

> Bu bölgeler hâlen eski ve çok bakımsız ikametgâhlardan müteşekkildir. Şehrin merkezinde olması dolayısıyla yerleri çok kıymetli, buna mukabil kullanılmasından dolayı elde edilen kazanç kıyas kabul etmeyecek derecede düşüktür. Bu kısımların ıslahı yoluna gidilmezse; buralara zamanla hurdacılar, tamirhaneler (1 numaralı bölgenin hâlihazır vaziyeti) ve depolar plansız olarak nüfuz edeceğinden, ilerde ıslahı imkânsız bir çirkinlik ve belediye hizmetleri için de büyük bir müşkülat meydana çıkaracaktır. Bu bölgeleri çevreleyen yolların üzerinde birçok yeni binalar yapılmıştır. Bu binalar aşağı yukarı bir tahta perde şeklinde bu sefaleti gizlemekte ve gözden kaybetmektedir.

Plan Raporu'nda bu anlayışın daha da ileri taşınarak planın 1,2,3,4,5 numara ile gösterilen bölgelerinde bir program dâhilinde çalışmalar yapılarak modern bir anlayışla ele alınması önerilmektedir. Böylece Batı kökenli plancılarca başlatılan Hacı Doğan ve Yahudi Mahalleleri'ndeki dönüşüm sürecine Ulucanlar da katılmış olmaktadır.

40 Plan üzerinde önce Nihat Yücel'in, sonra Raşit Uybadın'ın adı yazılmıştır.
41 Yücel, N., Uybadın. R., 1957. *Ankara Nazım İmar Planı Raporu*, yayınlanmamış daktilo metin.

Yücel-Uybadın Planının Ulus'a bakışı.[42]

Plan Raporu'na göre; "Prof. Jansen'in protokol sahasına da giren bu bölgeler maalesef o zamandan beri doğru dürüst muhafaza edilmemiştir. Bu yüzden karşımızda ak yüzlü temiz yollu pis kokmayan bir asarıatika göreceğimiz yerde; bir mezbele ile karşılaşmaktayız"[43] denilmektedir. Gene de bu konuda geç kalınmadığı belirtilerek "Eski Şehir, Kaleiçi ve Kale civarı icap ederse Hükümet yardımı ile dahi olsa muhakkak ele alınmalı ve eski karakterini bozmadan yabancılara göğsümüzü kabartarak gösterebileceğimiz canlı bir müze haline sokulmalıdır"[44] denilmektedir.

Planın genelde bir başkentin nasıl gelişmesi gerektiğine dair siyasaları bulunmamaktadır. Jansen Planı ile başlayan kuzey ve güneydeki bağ alanlarını yapılaşmaya açma düşüncesi pekiştirilmiş, kentin daha sonraki aşamalarda ne tür gelişmeler gösterebileceği, alt bölgesi

42 Zeki Kamil Ülkenli Arşivi
43 Yücel, N., Uybadın. R., 1957. Ankara Nazım İmar Planı Raporu, yayınlanmamış daktilo metin.
44 A.g.e..

içindeki yayılım süreçleri araştırılmamıştır. Bunun sonucunda kent merkezinin geleceğine ilişkin kimi saptamalar yapılsa da bunun için ne tür girişimlerde bulunabileceği düşünülmeden eski dokular içinde yeni yollar önerilmiştir. Bu çerçevede daha önceki planlarda başlayan yol açarak dönüşümü gerçekleştirme düşüncesi çerçevesinde Kurtuluş'tan başlayarak eski dokunun içinden, Anafartalar Caddesi'ne paralel bir yol önerilmiştir. Bu yol Suluhan'ın üstünden, Hal'in yanından geçerek Bentderesi'ne kadar uzatılmıştır.

BÖLGE KAT NİZAMI (REJİMİ) PLANI (1968)

O dönemde yöneticiler ve İmar İdare Heyeti yeni bir plan yerine Uybadın Yücel Planı'nın iki boyutlu yapısını kabul ederek yoğunlukları (imar haklarını) artıran Bölge Kat Nizamı Planı'nı 1968 yılında devreye sokmuşlardır. Çok sayıda değişiklikle varlığını sürdüren bu plan farklı bölgelerdeki kat yüksekliklerini belirlemekte, uygulama gene sürekli olarak değiştirilen yönetmeliklerle yürütülmektedir.[45]

Uybadın-Yücel Planı'nın aradığı kent biçiminin, örgensel dokusunun yanı sıra hem nüfus hem yoğunluk kararlarının da tutarsız olduğuna değinilmişti. Bunun sonucunda, 1965 yılında kabul edilen 634 sayılı Kat Mülkiyeti Yasası'nın da zorlamasıyla devreye sokulan Bölge Kat Nizamı Planı, 'yık-yap' denilen süreci başlatacak ve kentin tüm yapı stoku bu süreç içinde yıkılıp yeniden yapılacaktır.

Daha önce düşük yoğunluklu olarak inşa edilen kent yeniden inşa sürecine girmiş, modern merkezi iş alanı işlevlerinin yer seçtiği Kızılay ve Kavaklıdere'deki yapı stoku tümüyle yeniden inşa edilmiştir. Bu yaklaşımın en çok hasar verdiği bölge ise konumuzu oluşturan Ulus Tarihi Kent Merkezi olmuştur.

Aslında bu belge bir parselasyon planıdır. Bu yaklaşımın sonucunda Ulus Tarihi Kent Merkezi olarak tanımladığımız alanın tümünde eski doku ve onun oluşturduğu mülkiyet yapısı yokmuş gibi, Hermann Jansen ile başlayan dikdörtgen yapı adası ve bunun içinde üretilen imar parseli anlayışı sürdürülmüştür. Mülkiyet dokusunu tümüyle çapraşıklaştıran bu uygulamada ne korunması gereken yapılar korunabilmiş ne de tümüyle yenilenen bir kentsel doku yapılabilmiştir. Sonuçta arazilerin getirisi (rant) düşmüş, önce çöküntü bölgeleri oluşmuş, bunun sonunda terkedilmiş yapı stoku büyümüştür. 2023 yılında artık yüzyılını dolduran Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin dönüşümü başarılamamıştır.

Hacı Doğan (1986) ve Yahudi (2018 yılında Sinagog) Mahallelerinde mekânsal çatışmalar; 1980li yıllar.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

45 Günay. B., 2006. "*Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme*", Cumhuriyet'in Ankara'sı, Derleyen: T. Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık Ankara, ss. 61 – 118.

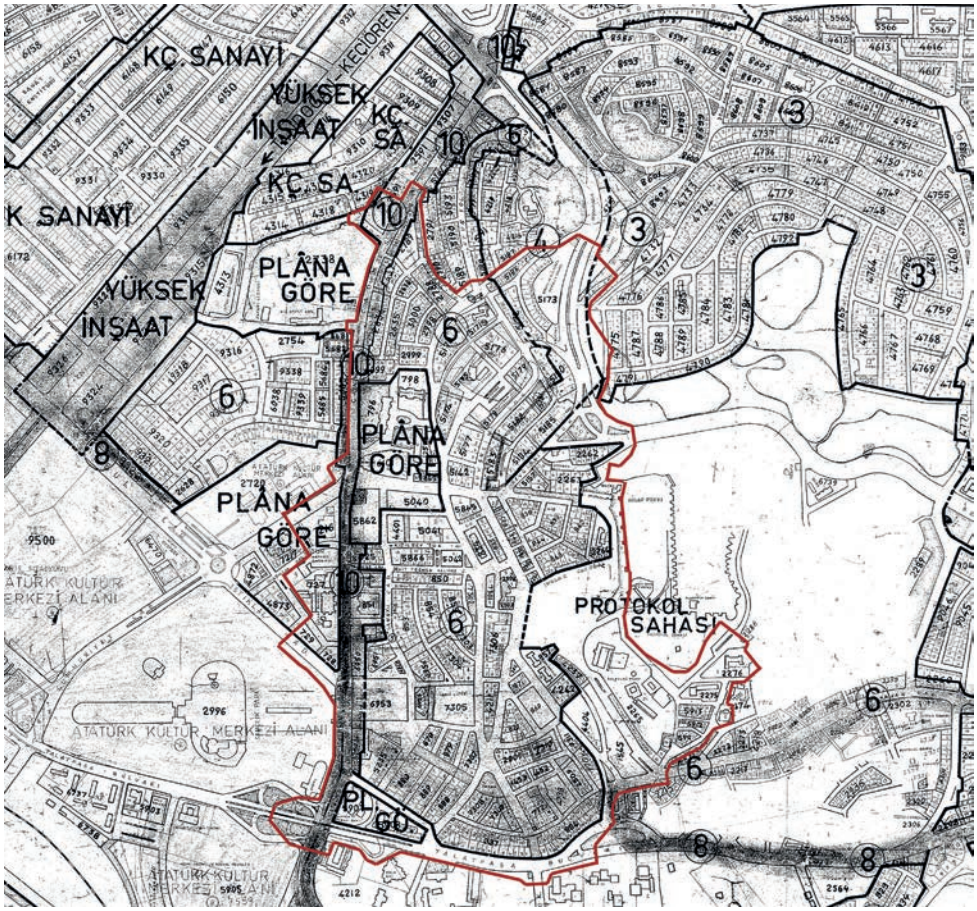

Bölge Kat Nizamı Rejimi Planı (1968)
Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Arşivi

ŞEHİR PLANLAMASINA YENİ BAKIŞLAR

Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin planlamasında rol oynayan teknik kadro, mimar ya da mimar kökenli şehir plancısı ya da şehirci olarak anılmaktadır. Kente bakışlarında da bu davranışları hâkimdir. Kenti bir fiziksel nesne olarak görmektedirler. Buna karşın Şehir ve Bölge Planlaması'nın temel ilkeleri olan Araştırma – Çözümleme – Planlama aşamalarını geliştiren İskoç bilim insanı Patrick Geddes[46] (2015) araştırma yapmadan plan yapmanın tehlikelerine işaret etmekte ve 'yerel yöneticiler herhangi bir planlama çalışmasının öncesinde alan araştırması yapmıyorlarsa toplum ne tür bir süreç izleyecektir' sorusunu sormaktadır.

Geddes sorusuna "Büyük bir olasılıkla, Belediye Meclisi, ya da Yapı ve Yollar Kurulu, eğer varsa imar müdürü, daha genelde de haritacı veya mühendis kent planını çizecektir ve kuşkusuz çizilen şey bir modayı izleyecektir"[47] yanıtını vermektedir. Ancak, bu yetkililerin ya da kurullarının çok azı şehir planlama hareketlerini ve yayınları izlemiş olacaklardır; dahası hiçbiri ilk elden diğer kentlerin başarı ve hatalarını

46 Geddes, P., 1915. *Cities in Evolution; An Introduction To The Town Planning Movement And To The Study Of Civics*; Williiams & Norgate 14 Henrietta Street, Covent Garden, London, ss. 347-348

47 A.g.e.

izlemiş olmayacaktır. Dahası, karmaşık mimarlık ve toplumsal sorunların çözümü için gerekli olan çok yönlü coğrafi, istatistiksel ve artistik veri ve girdileri tanımlamak yeteneğine sahip olmayacaklardır.

Daha önce de değinildiği gibi Ankara kentinin kuruluşunda Ulus yöresi ön plandadır, ancak araştırma ve çözümlemeye dayalı planlama değil, doğrudan imar planı ile dönüştürülmesi yeğlenmiştir. Ernest Mamboury turizm rehberi adı altında ciddi araştırmalar ve çözümlemeler yapmış ancak bunlar yöneticilerin ve mimar kökenli plancıların gözünden kaçmıştır.

Sonraki dönemlerde Patrick Geddes'in öğretisi yaygın bir planlama anlayışına dönüşmüş ve planlama eğitimini de etkilemiştir. ODTÜ Mimarlık Fakültesinde kurulan ve 1961 yılında eğitime başlayan Şehir ve Bölge Planlama Bölümü de bu gelişmelerin ürünüdür. Artık araştırma ve çözümlemelere dayalı planlamanın ilkeleri ve kuralları oluşturulmaktadır.

Ankara kent formunun gelişiminde bir kilometre taşı olan Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan çalışmaları, 1969 yılı başlarında Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosunun fiilen kurulmasıyla başlatılmıştır. Bu çalışmada, 1990 Ankara Nazım Plan Şeması'nın ilkeleri konulmuştur. Bu planda kentin ikili merkez yapısına vurgu yapılmış ve Ulus Merkezi'nin, kuzeydeki Kazıkiçi bostanlarında geliştirilmesi önerilmiştir. Ulus'un ise mevcut planlarla denetleneceği varsayılmıştır. Bu nedenle bu plan hakkında Ulus için yalnızca bu bilgiler verilerek, değerli olduğuna inandığım iki çalışma ile Ulus'a ilişkin değerlendirmeler sürdürülecektir.

Ankara 1990 Nazım Planı içinde Ulus Tarihi Kent Merkezi

TUĞRUL AKÇURA'NIN ULUS ÇÖZÜMLEMESİ (1970)

Tuğrul Akçura'nın çalışması 1925 yılında Amerika'da Şikago Okulu adı verilen kent sosyolojisi kuramcıları tarafından geliştirilmiş ve kentlerin "*Ortak Merkezli Bölge*"lerden oluştuğu, bunun göbeğinde de iş ve perakende ticaretin hâkim olduğu merkezî iş alanının yer aldığı savlanmıştır.[48] Buna göre özellikle Metropoliten kentlerde:

Merkezî iş alanı kentin ticarî, sosyal ve kamusal alanı ile ulaşımın odaklandığı yeridir. Burada kent merkezinin perakende işlevleri, dükkânlar, süpermarketler, ofis binaları, kulüpler, bankalar, oteller, tiyatrolar, müzeler ve firmaların karar verici organları yer alır. Perakende ticaretin çevresinde ise toptancı iş merkezi yer alır…

MİA; yaya, özel araç, otobüs, metro ya da yükseltilmiş kamu ulaşım araçlarının odağında bulunur… En erişilir yer olan perakende ticaret bölgesi, yaya ve kamu ulaşım araçlarının en çok sayıda müşteriyi erişirlik sağladığı noktada Devlete ait kurumlar da perakende ticaretin içinde olmasa da hemen yanında yer alırlar. [49]

Ülkemizde ise kentbilim çalışmaları geliştikçe, Amerikan kenti için geliştirilen Sektör ve Çok Çekirdekli kent modellerinden yararlanılabileceği ortaya çıkmıştır. Yalnız önemli bir fark vardır. Amerika'da üst gelirliler çeperlere doğru yayılırken, ülkemiz kentlerinde orta ve üst gelirliler kent merkezine yakın yerlerde oturmakta, kent merkezi *Geleneksel* ve *Modern* olarak bölünen ikili bir yapı göstermektedir. Bu çerçevede Akçura'ya göre:

Ulus merkezinin, karmaşıklık ve farklı arazi kullanışlarının genel yerleşme şeması bakımından, diğer ülke merkezleriyle benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna karşılık, her bir fonksiyonun niteliği ve özellikle de merkezde çok kırsal karakterde bir bölüm bulunması, Türkiye'nin ve Ankara'nın özel koşullarının sonucudur. Ayrıca, Ulus'taki fonksiyonel karmaşıklık, tarihî merkez olmak, tarihten miras kalan fizikî bünye ve nihayet topografya nedeniyle daha da artmaktadır. [50]

Akçura'ya göre (1971) kentin kuzey merkezi, yol sistemindeki karmaşıklık nedeniyle "kuzey - güney ve doğu – batı bağlantıları dışında bir yandan Etlik ve Keçiören'e giden radyal yollar, öte yandan Kale, Altındağ ve Yenidoğan'ı çevreleyen caddeler farklı noktalarda birbirini kesmektedir".[51] Bu ulaşım örüntüsü içinde Dışkapı'dan Samanpazarı'na, Opera ve Ulus Meydanı'ndan Anafartalar ve Bentderesi'ne uzanan çok daha karmaşık nitelikte bir merkez" oluşmuştur. [52]

Kentin ulaşım ağı da Ulus'ta karmaşık bir sistem oluşturmakta ve kentin hemen her yeri ile sağlanan ilişkiler Ulus'u, arazi kullanımı olduğu kadar farklı işlevlerin ve farklı toplumsal gruplara hizmet sunan bir ulaşım odağına dönüşmüştür. Bunun sonucunda "*Genellikle Ulus diye isimlendirdiğimiz kuzey merkezine* varan yollar, çoğunlukla gecekondu alanlarına, fakir mahallelere ve bazen de orta sınıf mahallere bağlandığından Ulus'un gittikçe bu sınıflara hizmet eden bir niteliğe dönüşmesi doğaldır". [53]

48 Şikago okulu kent formuna ilişkin olarak daha sonra Sektör (1929) ve Çok Merkezli kent kuramlarını (1945) geliştirmiştir. MİA tanımı hepsinde aynı anlamda kullanılmıştır.

49 Harris, C.D., Ullman, E.L., 1967, *The Nature of Cities*, Cities & Society, Ed:P.K.Hatt, A.J.Reiss)

50 Akçura, T., 1971. *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, ODTÜ Yayını, No. 16, Ankara. s. 122

51 A.g.e., s. 92

52 Tuğrul Akçura burada Kaos kuramına gönderme yapmakta ve çalışmasında Ulus Tarihi Kent Merkezinde, düzen ile düzensizlikler arasındaki ilintilere dikkati çekmektedir.

53 Akçura, T., 1971. *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, ODTÜ Yayını, No. 16, Ankara. s. 92

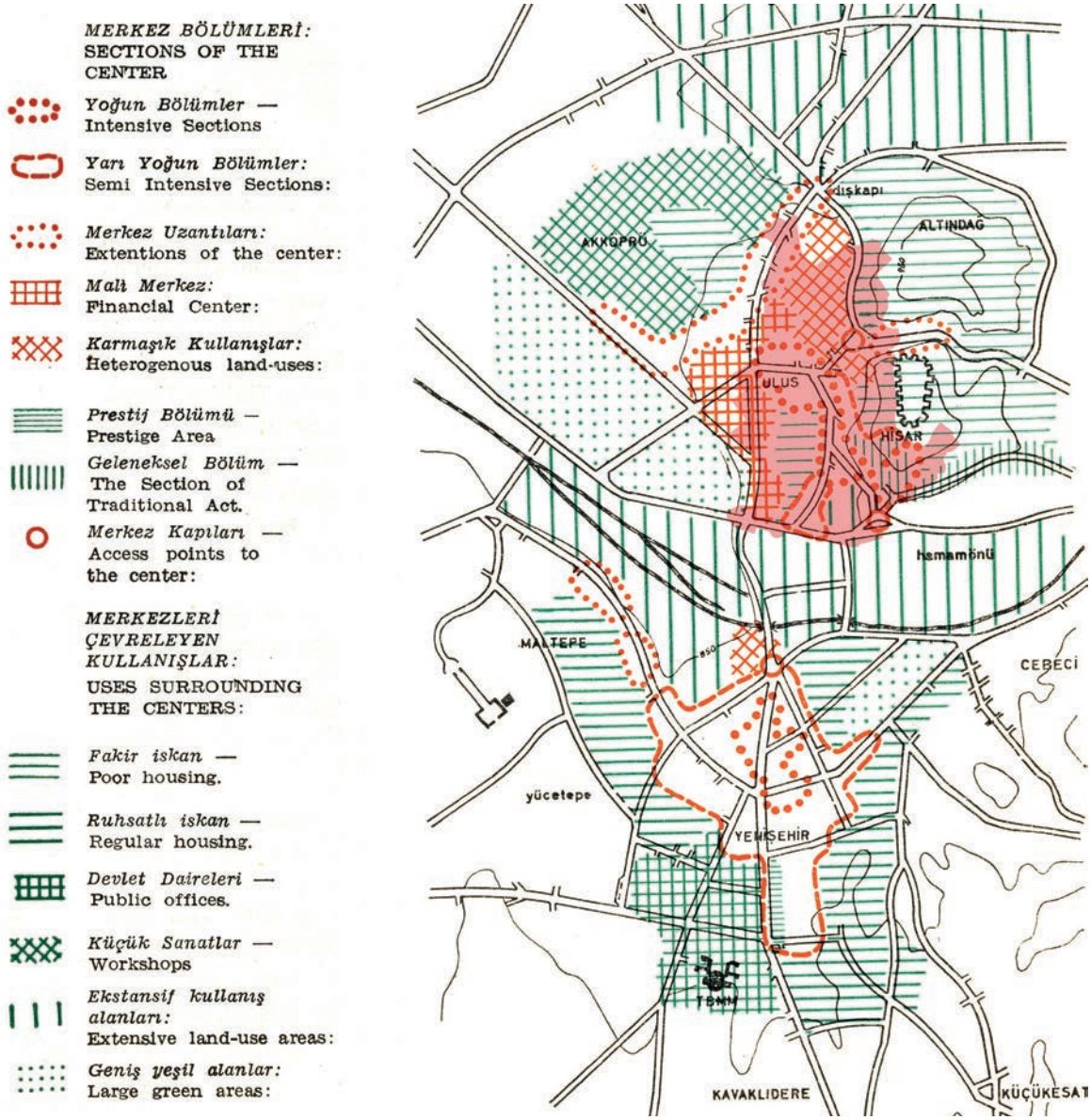

Tuğrul Akçura'nın çözümlemesinde İki Merkezli Ankara.[54]

54 A.g.e.

Bu tartışmanın uzantısı olarak Akçura, "Şehrin güneydoğusunda, Seyranbağları, Topraklık gibi Kızılay'a çok daha yakın merkezlerde bile, minibüs bağlantıları Ulus'a dönüktür" yorumunu yapmaktadır. Akçura'nın tartışmaları Ulus'un artık başka bir kimliğe dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Yöre artık salt Cumhuriyet'in kuruluşuna ve ilk dönemlerindeki sınırlı nüfusa değil, ülkenin yeni toplumsal ve iktisadi yapısına hizmet veren bir mekânsal örgütlenmeyi sağlamaktadır.

Ulus tarihi kent merkezindeki uygulamalar, tarih ve koruma alanları ile ilgilenen meslek gruplarının tepkisini çekmiş ve bunun sonucunda 12.04.1980 tarihinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararı ile 'Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanları' ile 'Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları' belirlenmiştir. Aynı yıllarda Ankara 1990 Nazım Planı'nın da işlevi tamamlanmakta ve Ankara kent bütünü için metro tartışmaları gündeme gelmektedir. Bu çerçevede Ankara Büyükşehir Belediyesinin istemiyle ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinden oluşan bir grup, Ankara Metropoliten Alanı için Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanmış olan 1990 Nazım Planı'nın 2015 yılını hedefleyen ulaşım ana planına göre gözden geçirilmesi çalışmasını İlhan Tekeli'nin yöneticiliğinde gerçekleştirmişlerdir.[55] Bu çalışma içinde Raci Bademli tarafından hazırlanan Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi, Ulus için önemli ipuçları vermiştir.

RACİ BADEMLİ'NİN ULUS ÇÖZÜMLEMESİ (1986)

Raci Bademli'nin Ulus çözümlemesinde Ankara Kuzey Merkez olgusundan Merkezi İş Alanı kavramına geçilmiştir. Buna göre, Anafartalar'ı da içeren Ulus yöresi kent merkezinin çekirdeği; Samanpazarı ve Kale önünde yoğunlaşan "geleneksel" merkez işlevleri, İskitler, Dışkapı ve Hergelen Meydanı çevresindeki "görece yeni" üretim ve ticaret bölgecikleri Ulus çekirdeğinin birer uzantısı görünümündedir (Bademli, 1986). Bu uzantılarda Başkent Ankara'nın "yeni" işlevleri yoğunlaşırken, Çıkrıkçılar, Samanpazarı, Hamamönü ve Kale Önü uzantıları "geleneksel" işlev ağırlıklı durmaktadırlar.[56]

Bademli'nin bulgularına göre, "1960 öncesinde Ulus yöresi Kızılay bölgesine oranla beş misli daha fazla işyeri barındırmaktadır ancak Ulus çevresinde yerleşen düşük gelir grupları, hem üst gelir gruplarının kuzeye yönelen yerleşme eğilimlerini, hem de Ulus'un "yeni" ve "prestij" işlevleri için çekiciliğini olumsuz etkilemeye başlamıştır." [57] Bunun sonunda Ulus'un "prestij ticaret" işlevlerini, üst gelir gruplarının yerleştiği Yenişehir'e kaptırmaya başladığı belirtilmektedir.

55 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., Türel, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'den - 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.

56 A.g.e., s.154.

57 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., Türel, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'den - 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi.

Raci Bademli'nin çözümlemesinde İki Merkezli Ankara.[58]

Buna bağlı olarak, özellikle 1960 yılında TBMM'nin yeni yerine taşınmasıyla, bu eğilim iyice güçlenmiş; Ulus, banka merkezleri gibi önemli MİA işlevlerini "tutamaz hale düşerken Kızılay önemli bir alt merkez olmaktan çıkıp MİA özellikleri sergilemeye başlamıştır".[59] Buna karşılık yaygın kamusal kullanımlar kuşağı, Ulus ve Kızılay merkez bölgelerini ayırmakta ve önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Bademli'ye göre, "Ulus'u kuzey ve kuzey doğuda kavrayan konut dokuları, merkez gelişmesi için uygun olmayan sosyal ve coğrafi topoğrafyalarıyla birer engeldirler", buna karşılık, "hâkim metropoliten gelişme koridoruna bağlanan kuzeybatı İskitler gelişme aksının önü olabildiğince açıktır" savı öne sürülmekte ve Kızılay Merkez Bölgesi'nin Ulus kadar şanslı olmadığı belirtilmektedir. "Kızılay'ı çevreleyen yoğun konut dokusu içinde MİA işlevlerinin yoğunlaşmasına olanak sağlayacak bir yeniden yapılaşma olasılığı çok düşük durmaktadır" [60] denilerek Kızılay'daki bu tıkanıklığın Ulus için bir üstünlük sağlayabileceği düşüncesi öne sürülmektedir.

Buna karşın Yenişehir'deki [61] merkez gelişiminin çevresindeki konut yapılaşmasını bir engel olarak gören Raci Bademli, Ankara'nın yeni MİA işlevleri için Ulus Merkez Bölgesi'ni uzun vadede daha şanslı

58 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., Türel, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'den - 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi.

59 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., Türel, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'den - 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi. (s. 155)

60 Tekeli. İ, Altaban, Ö., Güvenç M., Türel, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985'den - 2015'e", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.
Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi. (s. 158)

61 Ben artık Yenişehir demeyi yeğliyorum.

görmektedir. 1986 yılı Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'na giden yolda önemli bir kilometre taşıdır. Kentin uzun dönemdeki gelişimi, metro güzergâhı ve yeni yol ağı geliştirme süreci içinde yer alan Raci Bademli, 'Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması'nı kazanan ekibin yöneticisidir. Bu rastlantı meslek yaşamında Raci Bademli'yi önemli bir konuma taşıyacak ve dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın önerisini kabul ederek ABB İmar Dairesi Başkanlığı'na atanacaktır.

Bu görev sırasında Ulus Merkezi'ni, Ankara 1990 Planı'nda önerildiği gibi kuzeyde Uluslararası Ticaret Merkezi (UTM) girişimiyle desteklemiştir. Buna koşut olarak 1993 yılında "Ankara Merkezi İş Alanı (Kuzeybatı-Kazıkiçi Bostanları) Planlama ve Geliştirme Proje Yarışması" düzenlenmiş, yarışmada birinci seçilen plan önerisi bazı değişikliklerle onaylanmış ve parselasyon planları yapılarak mülkiyet düzenindeki değişiklikler de yapılmıştır.

ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA ISLAH İMAR PLANI 1986

1986 yılında düzenlenen 'Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması'nı Raci Bademli ekibi kazanmıştır. Yinelemek gerekirse beklenen bir çevre düzenlemesidir. Yarışmada ve daha sonraki bütün planlama çalışmalarında Ankara'nın 1950'li yıllardan kalan altlık haritaları kullanılmıştır. Bunun olumsuz tarafı paftalardaki eksik bilginin elle eklenmesi ya da düzeltilmesi olmuştur.

Kanımca olumlu yanı da haritalar arazi ölçümleriyle hazırlandığı için kimi bilgilerin daha hassas olmasıdır. Harita baskılarının niteliğinin düşük olması da bir üstünlük olarak değerlendirilmiş, soyut ve stratejik düşünme olanağı sağlamıştır. Buna karşılık o dönemdeki hâlihazır haritalarla uygulama yapılamayacağı hükme bağlanmıştır.

Ben yarışma ekibinde yoktum. Yarışma kazanıldıktan ve Raci Bademli tarafından bir ODTÜ döner sermaye projesi olarak yürütülmeye başlandıktan sonra çalışma grubuna katıldım. O dönemde kimi eleştiriler de anımsıyorum; hazırlanan planın bir kargaşa üreteceği, bunun içinde 'rant koridoru' olarak nitelendirilen yerlerin koruma kavramı ile çelişeceği gibi konularda tartışmalar başlatıldığını anımsıyorum.

Aslında günümüzde daha net olarak gözlüyorum ki, yarışmaya sunulan plan, Tuğrul Akçura'nın tanımladığı karmaşık nitelikte bir merkez olgusunu kavramış ve bu çerçevede yeni düzenler aramıştır. Rant[62] koridoru da kaos kuramına gönderme yapmakta ve karmaşıklık içinde yeni düzen arayışlarını ifade etmektedir. Çöküntü bölgelerinde uygulanacak siyasalara gönderme yapılmaktadır. Bu yapılmadan yalnızca plan ve projelerle bu hedeflere erişilemediği bilinmektedir.

Sonrasında 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı Raci Bademli denetiminde yürütülmüş ve planlama çalışması ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin tüm bölümlerinden katılan öğrenci ve öğretim elemanları ile birlikte tamamlanmıştır. Anılan projenin ve sonraki uygulamaların gerçekleştirilmesinde benim de yer aldığımı ifade etmek isterim.

62 Rant (*rent*) sözcüğüne nedense olumsuzluk atfedilmektedir. Bir şeyin getirisi anlamına geldiği ya unutulmakta ya da bilinmemektedir. David Ricardo'nun (1772-1823) değer farklılaşmasını (differential rent) açıklayan kuramına göre bakarsak, çöküntü bölgeleri taşınmazların getirisindeki düşmeler sonucunda oluşmaktadır ve 'rant koridoru' bu durumu tanımlamaktadır.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması'nı kazanan proje
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

Kentsel mekânın yeniden üretimine ilişkin olarak çok sayıda siyasa ve eylem tipinden söz edilmektedir.[63] Her ne kadar vurgu koruma üzerine olsa da, binaları ve dolaşım ağı ile mevcut kentsel dokunun homojen olmadığı, çoğu zaman farklı süreçlerin hayata geçirilmesini gerektirdiği de bir gerçektir. Kimi zaman bir kentsel alan işlevsel yapısını korumakta, ancak fiziksel stok ve altyapının bazı bölümlerinde yıpranmalar olmaktadır. Bu durumda, bu tür kentsel alanların yeniden üretilmesi ve alanın canlandırılmasına yönelik olarak mevcut işlevlerin sürdürülmesini sağlamak için yeni yönetim sistemleriyle birlikte iyileştirme politikaları devreye sokulabilmektedir.

Ankara'daki Ulus Tarihi Merkezi Koruma ve Islah Planı da bu çerçevede ele alınmıştır. Ulus, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna da tanıklık etmiştir. Ulus Tarih Merkezi Koruma ve Islah Çalışması, daha önce değinilen tüm yaklaşımları kapsayan bütüncül bir projeydi. Ulus olarak tanımlanmış alanın farklılık gösteren parçalarında temizlik, yeniden geliştirme, yenileme, koruma vb. uygulamalara yer veriyordu. Asıl amaç, tarihsel merkezin hayatta kalmasını sağlamak ve modern çağın varlıkları da dâhil olmak üzere farklı zaman dilimlerinde inşa edilmiş çok sayıda varlığı geleceğe taşımaktı.

1/1000 Ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı (Ulus Planı), Raci Bademli'nin anlatımıyla:

> Koruma, kullanma, onarım ve yapılaşma süreçlerinin yönetimini esas alan özgün bir planlama anlayışı ile hazırlanmıştır. Ulus Planı, ülkemizde alışılmış koruma (imar) planlama (ya da mekânsal planlama) yaklaşımlarında olduğu gibi pasif ('evet-hayır'cı) tutumları benimseyen ve uzun vadeli fiziki / mekânsal hedefler, sonuç durumlar, çözümler, tasarımlar belirleyen değil; aktif ('katılımcı/ müzakereci', 'süreç yönetimci') tutumlar içinde izlenecek siyasaları, esasları ve stratejileri ortaya koyan bir plandır. Bu bakımdan, ilk önce Ulus Plan'ı ile planlama literatürümüze giren "program alanı" kavramını iyi anlamak gerekir. Ulus planlama alanı içinde üç tür program alanı vardır:

a. "Koruma Program Alanı",
b. "Sağlıklaştırma Program Alanı" ve
c. "Yenileme Program Alanı".[64]

Anılan çerçevede önce bağlama ilişkin çalışmalar yapılmış, Ankara'nın ikili merkez kurgusu içinde Ulus'un ne olabileceği tartışılmıştır. Dikkat edilirse burada klasik planlamanın 1/25000, 1/5000 ve 1/1000 ölçek vurguları ve bunların mevzuattaki tanımları değil, gerçekte ne anlamlar taşıdıklarından yola çıkılmaktadır. Çalışmanın genel çerçevesi bu yaklaşım içinde oluşturulmuştur.

1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın ana özellikleri Plan'daki Hükümler ve Gösterim koşulları dikkate alınarak aşağıda özetlenmiştir. Daha teknik ayrıntılar için Erkal. F., Kıral. Ö., Günay. B. Çalışmasına bakınız.[65]

63 Günay. B., (2009); *"Conservation of Urban Space as an Ontological Problem", Journal of the Faculty of Architecture* - METU, June, Vol. 26, No. 1, Ankara.

64 Erkal. F., Kıral. Ö., Günay. B., 2005. Ulus "Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına", *Planlama*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/4, ISSN 1300-7319, Sayı 34.

65 A.g.e.

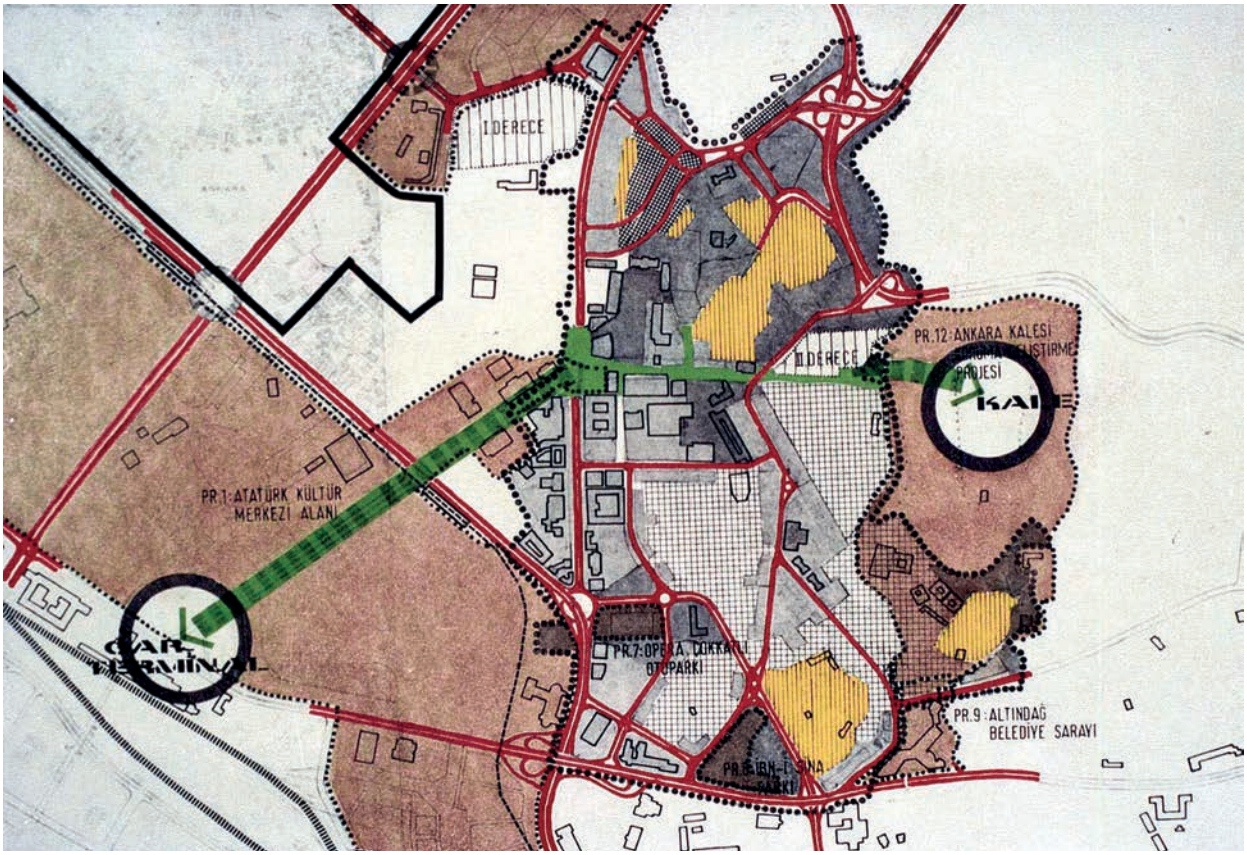

Bağlamın belirlenmesi
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

1. "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-Islah İmar Planı"nın Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABŞB) ve Kültür Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (Ankara Koruma Kurulu) tarafından onanmasıyla;

   a. Mevcut "2. Derece Kentsel Sit" sınırı, "1. Derece Kentsel Sit" ve "Arkeolojik Sit" sınırlarını içine alacak biçimde plan sınırlarına kadar genişletilmiş olur;
   b. "1/5000 Bölge Kat Nizamı Planı' plan sınırları içinde yürürlükten kalkar;[66]
   c. "Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Projesi Yapılaşma Ara Planı" geçerliliğini yitirir;
   d. Plan sınırları içinde plan ve plan eklerinde belirtilmemiş konularda Ankara İmar Yönetmeliği geçerlidir.

2. Başkent Ankara'nın "Kentsel Sit Alanı" olarak belirlenen tarihi merkezinde kanserleşmiş planlama sorunlarına çözüm getiren "Ulus Tarihi Kent Merkezi

66 Bkz; Bölge Kat Rejimi Planı (1968), parselasyon planı olarak algılanmalıdır. Bu yaklaşımın sonucunda Ulus Tarihi Kent Merkezi olarak tanımladığımız alanın tümünde eski doku ve onun oluşturduğu mülkiyet yapısı yokmuş gibi, dikdörtgen yapı adası ile imar parseli üretme anlayışıdır ve Ulus'ta çözümsüzlüğün nedenlerinden birisidir.

Koruma-Islah İmar Planı", 1/1000 ölçekte ve alışılmışın ötesinde ayrıntılandırılmış bir plan ise de bir "Uygulama İmar Planı" değil, "Nazım imar Planı" (Çerçeve Plan) niteliğindedir. Bu nedenle; bu plana referansla 1/500 Yeni İmar Uygulama Planları" yapılana kadar:

a. Niteliği ve büyüklüğü ne olursa olsun gündeme gelen her parsel için çap alındıktan sonra söz konusu parsel ve mücavir parsellerindeki mevcut yapılaşma durumunu, saçak kotlarını, tabii zemin ve teşekkül etmiş yol kotlarını, mevcut cephe ve mimari özellikleri ile peyzaj öğeleri vb. gösteren 1/500 (gereğinde 1/200) bir hâlihazır "Çevre Tesbit ve Değerlendirme Çalışması" ile söz konusu parsel için düşünülen yapının oturuşunu, saçak kotunu, cephe düzenini, malzeme kullanım özelliklerini, çevre düzenlemesini ve çevre ilişkilerini vb. gösteren 1/500 (gereğinde 1/200) ;"Vaziyet Planı önerisi" hazırlanacak "ön izin" için ilgili belediyeye başvurulacak; daha sonra, "Ön İzin" belirlenen esaslar doğrultusunda hazırlanacak mimarlık, mühendislik ve peyzaj uygulama projeleri Ankara Koruma Kurulu'nun onayından geçirilerek, inşaat izni için sunulacaktır.
b. Kale görünümünü korumak amacıyla; tabii zemin kotu 900.00 m ve daha fazla olan iki katın üzerindeki yapılaşmalarda saçak kotunun 915.00 m sınırını aşmaması esastır. Tabii zemin kotu 915.00 m ve üstünde olan parsellerde yapılacak uygulamalarda saçak kotu 6.50 m'yi aşamaz
c. Tanımlanan bu süreç, istisnasız tüm özel ve (belediye dahil) tüzel kişiler için geçerlidir.

3. Plan sınırları içinde yapılacak her hafriyat çalışmasının istisnasız olarak Kültür Bakanlığı denetiminde yapılması esastır.
4. Plan sınırları içinde sergilenen değişik Koruma-Islah sorunsallarına referansla çeşitli "Program Alanları" ve her program alanı için özel planlama ilke ve koşulları saptanmıştır. 1/500 "Yeni Uygulama İmar Planları" ve/veya 1/500 (gereğinde 1/200) "öneri Vaziyet Planları" hazırlanırken söz konusu program alanları planlama ilke ve koşulları dışına çıkılamaz.
5. Üzerinde KT ve YT gösterimi bulunan parsellerde, statik açıdan müdahale edilmesi gereken durumlarda, İşlev ve plan şeması değiştirilmeden basit onarım izni verilebilir .
6. Yeni Yapılaşma için Toplulaştırılacak YT parsellerde, ortak proje getirilerek ayrı ayrı yapı ruhsatı alınabilecektir.

İkinci aşamada ise o dönemde tanımlanan Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin yapısını oluşturacak kurgular ele alınmaktadır. Burada bir arazi kullanım planı yapılmamakta, dolaşım ağının kurgusu ve bu kurgu içinde kamunun müdahale alanları ile özel alanın sorumlulukları tanımlanmaktadır. Böylece yarışma projesinde yapılandırılan rant koridorları da yerini bulmaktadır. Bir sonraki aşamada ise Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin yapısı kurgulanmış, dolaşım sistemi ile proje alanları arasındaki bağ kurulmuştur.

Program Alanları Planlama İlke ve Koşulları Koruma Program Alanı

<table>
<tr><td>MÜLKİYET</td><td colspan="2">Kadastral mülkiyetler esastır. İfraz yapılamaz. Koruma/Sağlıklaştırma amaçlı "Toplulaştırmalar" Özendirilir. Planda işaretlenen "Koruma-Sağlıklaştırma" ve' "İşlev Dönüştürme" amaçlı "Toplulaştırılması önerilen" parsellerde, tek tek hiçbir uygulama yapılamaz. Bu tür parsellerde hak sahipleri arasında toplulaştırmanın öngördüğü anlaşma sağlanamadığında, kamulaştırma yoluna gidilir.</td></tr>
<tr><td rowspan="6">YAPILAŞMA</td><td colspan="2">Program alanındaki mevcut ortalama TAKS ve KAKS oranları üst emsal sınırları olarak kabul edilir. Niteliği ve büyüklüğü ne olursa olsun hiçbir parselde bu sınır aşılanmaz, gerekli tespit ve değerlendirmeler ışığında “Özgün Duruma Dönmek” veya “Sağlıklaştırma” amacı ile mevcut emsallerin altına inilmeye özen gösterilir.</td></tr>
<tr><td>Korunacak Yapı</td><td>Tescilli olsun olmasın bu yapıların ayrıntılı “Rölöve-Restorasyon” projeleri çerçevesinde sağlıklaştırılmaları esastır. İlgili Koruma Kurulu gerek gördüğünde yıkılabilirler.</td></tr>
<tr><td>Doygun Yapı</td><td>Sağlıklaştırılmak ve/veya çevreye uyumlu hale getirilmek durumunda olan yapılardır. Yapılacak müdahaleler ayrıntılı projelerle belirlenir. Mevcut kat sayılarını aşamazlar.</td></tr>
<tr><td>Yeni Yapı</td><td>Çevreye uyumlu yeni yapılaşma olanaklarını gösterir. Çevreye uyumlu yeni yapıların kesin konumları, yükseklikleri ve mimari özellikleri ayrıntılı proje çalışmalarıyla belirlenir. Saçak kotu komşu yapılarla eş ve uyumlu olacaktır. Her parseldeki korunacak yapı ile program alanı yapıların saçak seviyelerinin geçilmemesi esastır.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Her parseldeki korunacak yapı ile program alanı içinde kalan komşu parsellerdeki yapıların saçak seviyelerinin geçilmemesi esastır.</td></tr>
<tr><td colspan="2">“Röleve-Restorasyon” , “Röleve-Restitüsyon” ve “Çevreye Uyumlu Yeni Yapılaşma” çalışmalarında, program alanı içindeki korunacak yapıların çatı, plan ve cephe Özelliklerinin etüt edilmesi ile belirlenecek genellikler doğrultusunda öneriler getirilmesi esastır.</td></tr>
<tr><td>İŞLEVLENDİRME</td><td colspan="2">Bu program alanı için önerilen işlevler şunlardır; . Konut (Lojman, Kamu eliyle işletilecek kiralık konut) . Hizmet (Kamunun İdari, Sağlık ve Kültür/Turizm amaçlı tüm işlevleri) Ticaret (Pansiyon, Küçük otel, Lokanta, Kahvehane, Turistik eşya satış. Çevreye uyumlu zanaat Vb. Ticaret ve hizmet birimleri)</td></tr>
</table>

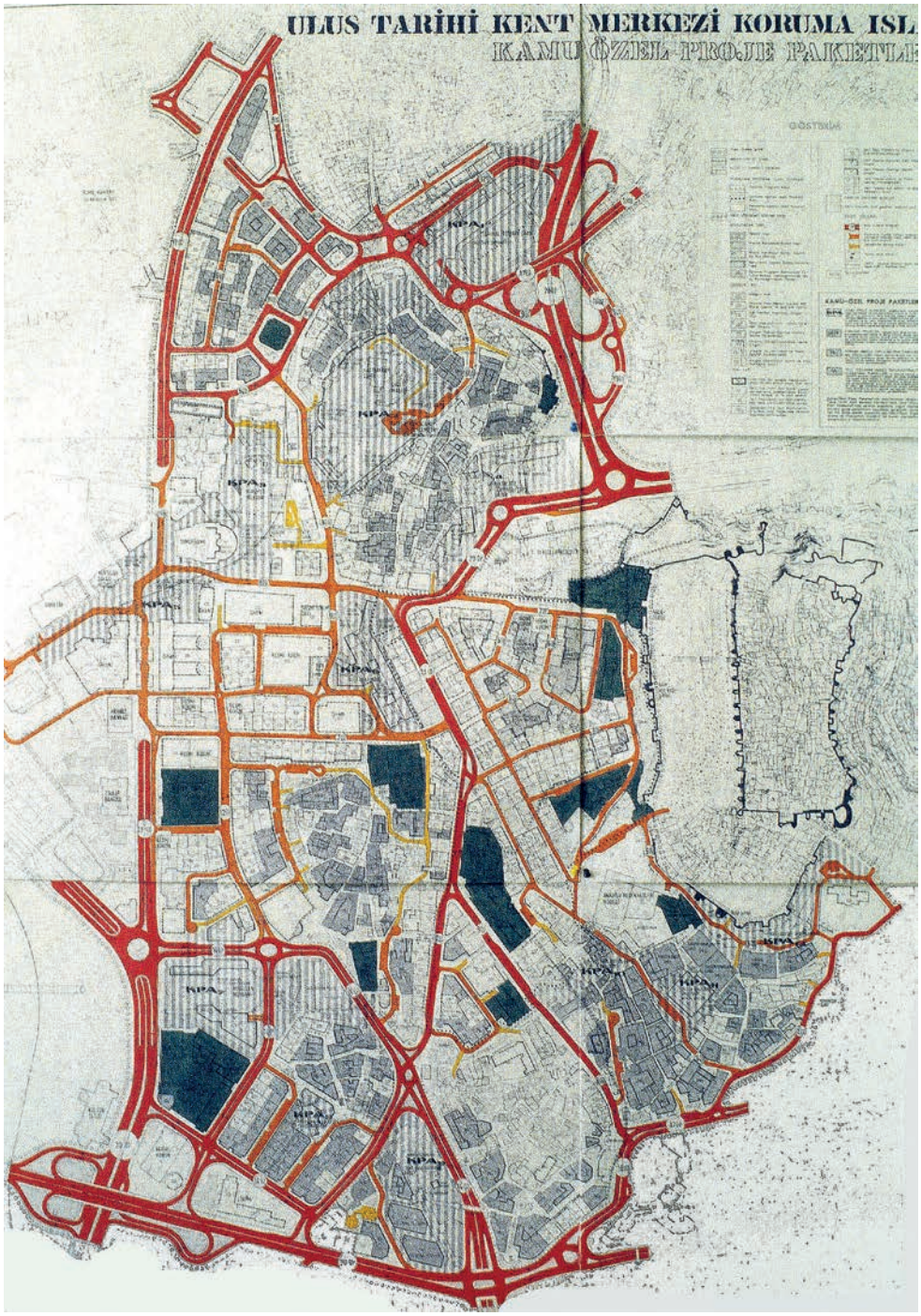

Yapının kurulması; Kamu ve Özel Proje Alanları
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

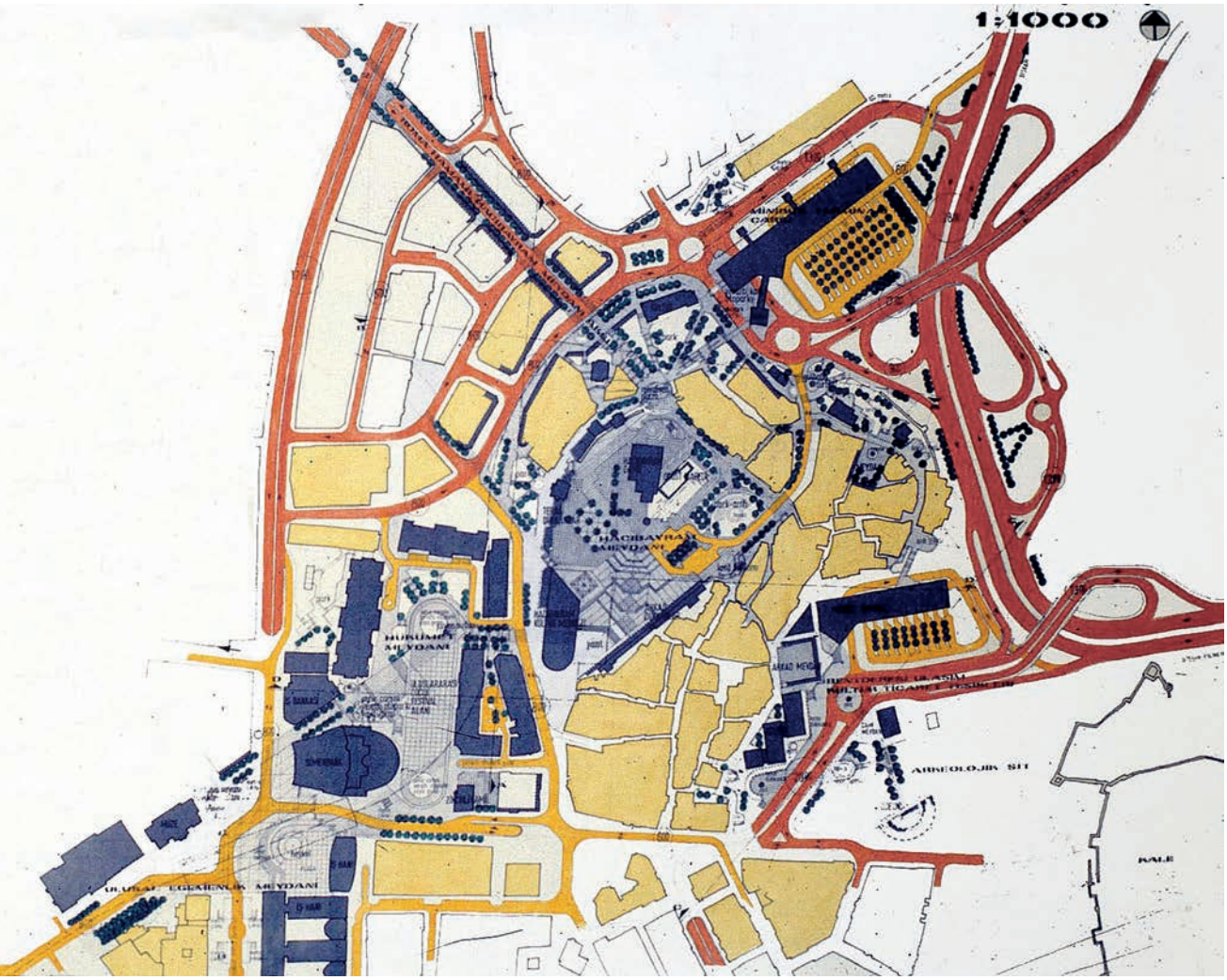

Mekânsal dizinler oluşturulması; Ulus Meydanı'ndan Bent Deresi'ne.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

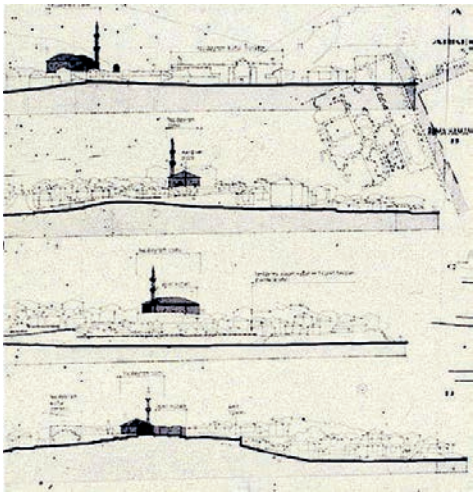

KAMU PROJE ALANLARI

Genellikle kamu mülkiyetinde (özel ise kamulaştırılmalıdır) bulunan bu alanlar, kente yeni bir imaj kazandırmak, içinde bulunduğu bölgenin yeniden yapılanmasını sağlamak ve kamu yararını maksimize etmek gibi amaçlarla yapılaşma ve dış mekân düzenlemeleri ile işlevsel dönüşümleri de içiren proje paketleridir. Bu olanlar merkezin geliştirilmesi açısından kamunun öncelikle uygulamaya geçebileceği stratejik alanlardır.

1	Terminal Otopark Çarşı	7	Hergelen Meydanı
2	Hacıbayram Camisi Çevre Düzenlemesi	8	Bit Pazarı Belediye Rant Tesisleri
3	Hükümet Meydanı	9	Minibüs Peronları
4	Bent Deresi Terminal, Çarşı, Kültür	10	Kale Geçidi Çarşı Tesisleri
5	Ulusal Egemenlik Meydanı	11	Turistik Konaklama Çarşı
6	Hal Kent Odağı	12	Salı Pazarı Düzenlemesi

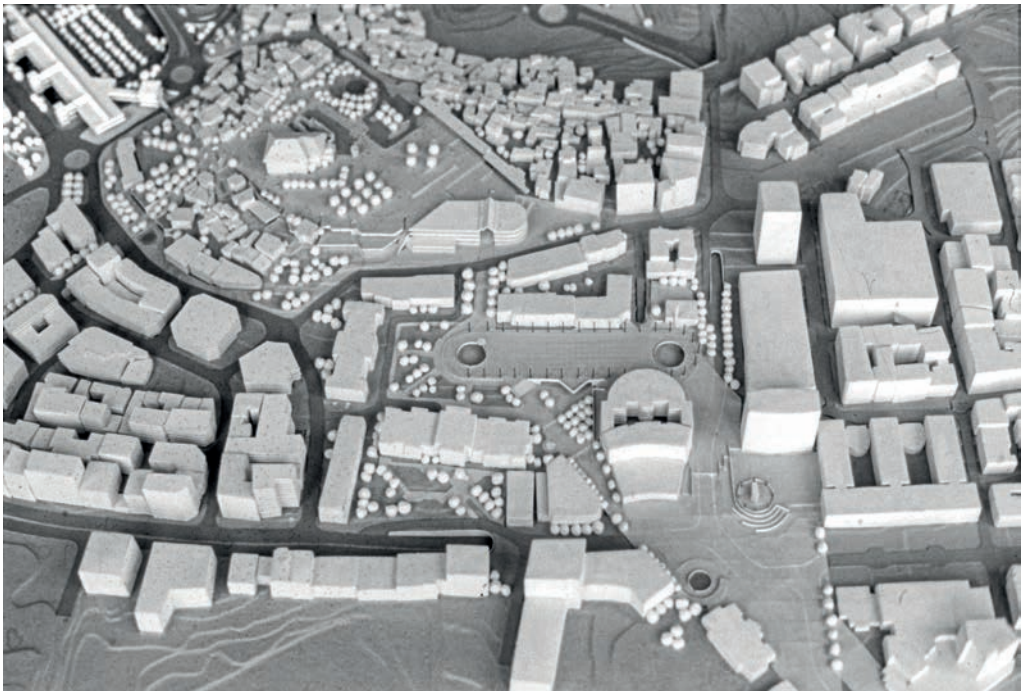

Mekânın üç boyutlu ifadesinin belirlenmesi[67]

Planlama uzun soluklu bir süreçtir. Raci Bademli bu süreci de tanımlamış ve yapısal bir anlayışla ele alınan planlama yaklaşımı içinde tanımlanan tüm proje alanlarında ve her parseli ilgilendiren uygulamalarda ve değişiklik önerilerinde bir dosya hazırlanması gereğini ve bu dosyanın karşılıklı etkileşim içinde değerlendirilmesini koşul olarak konulmuştur.

67 Baykan Günay Belgesi, Maket: Can Kubin, Ali Nejat Sert

Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin bağlamı, yapısı, mekân dizinleri ve üç boyutlu kurgusu öncelikle tasarlanmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmanın adı Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı olarak belirlenmiştir. Bu ad altında: Yapısal Plan, Kamu Özel Proje Paketleri, Kentsel Tasarım ve Yapılaşma Düzeni alt başlıklarını taşıyan belgeler düzenlenmiştir. Bu belgelerin hepsi bir araya geldiğinde bir bütünü oluşturmaktadırlar.

Bilinmektedir ki bu çalışmaların son ürünü imar planıdır ve bu ürün ile bir planlama ve tasarım süreci yasallık kazanmaktadır. Lörcher, Jansen, Yücel-Uybadın ve Bölge Kat Nizamı planlarının oluşturduğu, tarihi dokuyu yok sayan, çok hisseli mülkiyet yapısından da kurtulmak için Islah kavramı kullanılmıştır.

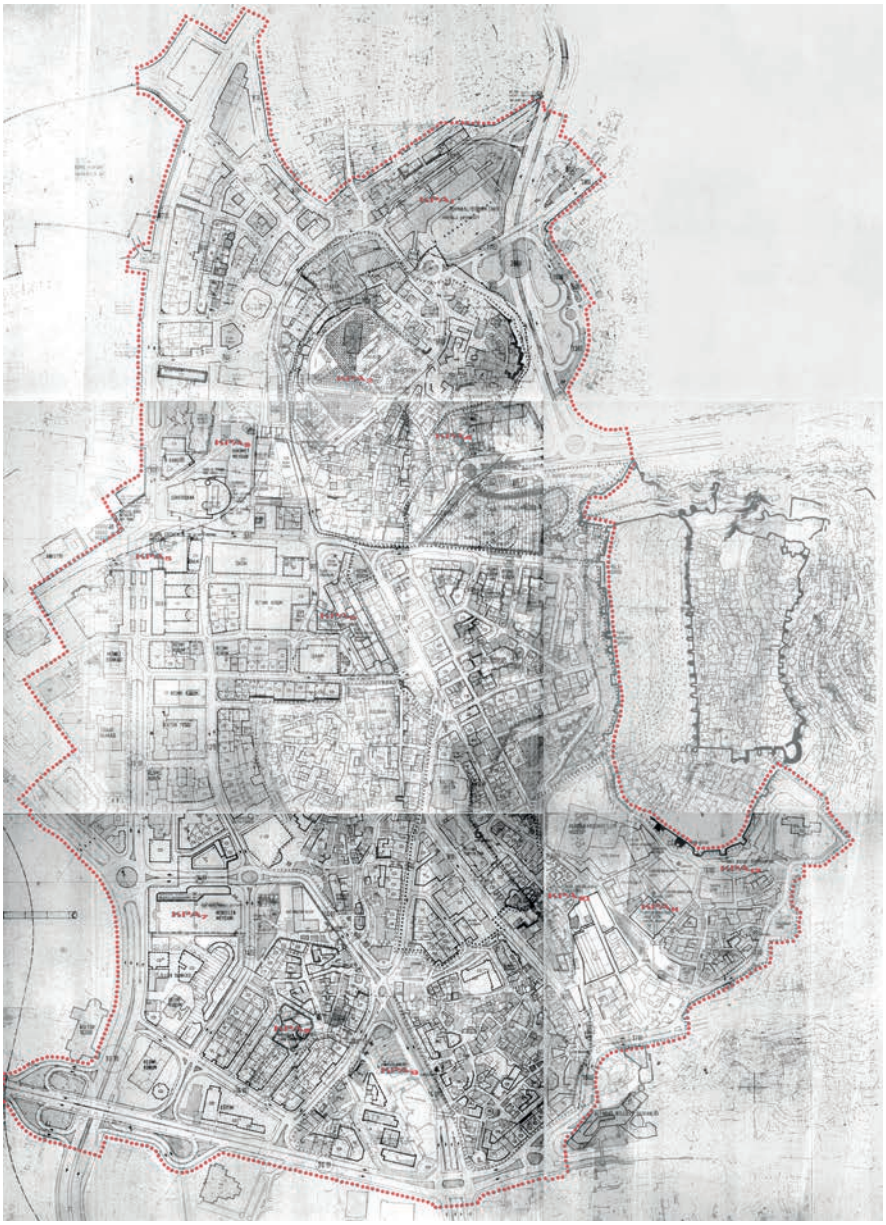

İmar Planı en sonunda çizilmesi gereken belgedir.
Kaynak:
Baykan Günay Belgesi

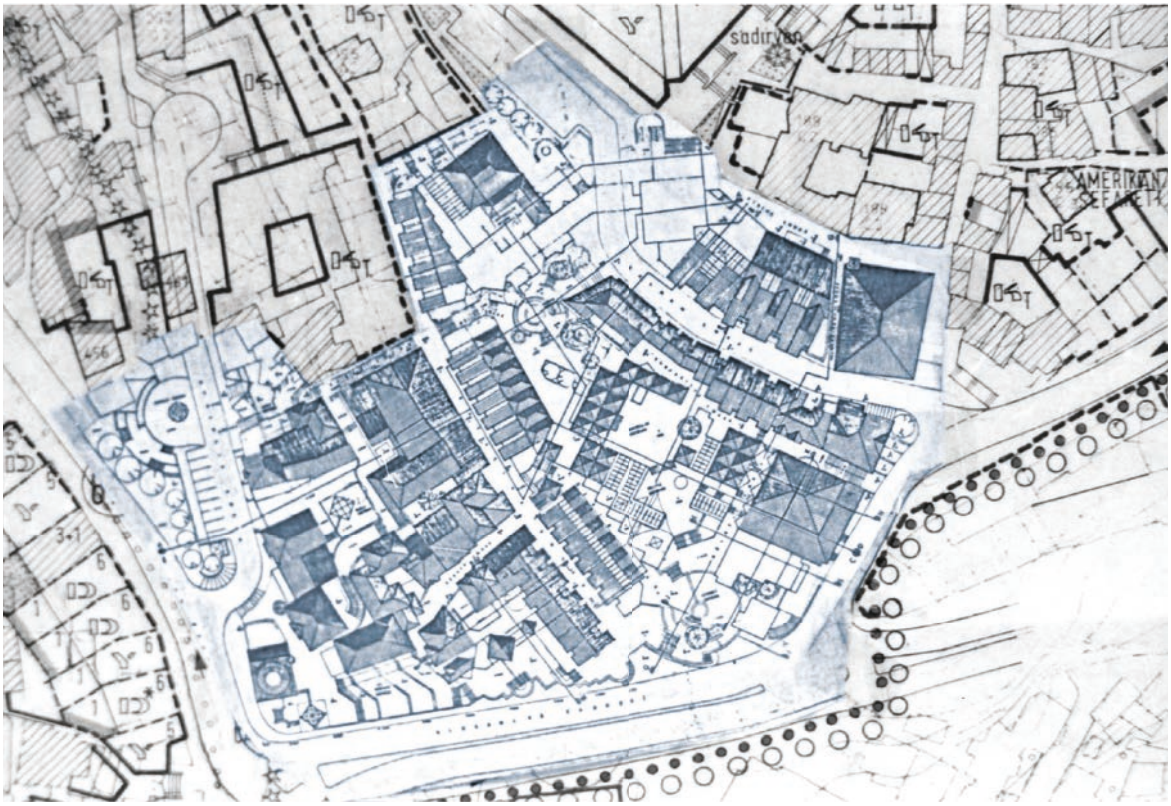

Keklik Sokak ve Çevresi.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

"Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı olarak bilinen Ulus Planı, adındaki 'Islah'[68] kelimesinden de anlaşılacağı gibi aynı zamanda bir Islah Planı'dır. Islah mevzuatının tanıdığı mülkiyet düzenleme olanaklarıyla tarihi dokuya aykırı olarak oluşturulmuş mülkiyet düzeni, Ulus Planı kapsamında tarihi dokuyu oluşturacak biçimde yeniden düzenlenmiştir". [69]

Bu süreç içinde, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın önerisini kabul ederek ABB İmar Dairesi Başkanlığı'na atanan Raci Bademli'nin kendi yönettiği projeyi üstlenmesi iyi bir fırsat olmuştur. Planın öngördüğü projelere bağlı olarak her proje alanında problem mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde yeniden ele alınmış ve gerekiyorsa planda değişiklikler yapılmış, kuramı yapılan katılım ve yönetişim pratiğe aktarılmıştır. *Hacıbayram çevresi, Keklik Sokak, Saraçlar, Karyağdı Türbesi çevresi,* gibi uygulamalar bu bağlamda yapılmış uygulamalardır. Keklik Sokak'ta da aynı şekilde süreç tanımlanmış ve o dönemdeki Altındağ Belediye Başkanı Ali Rıza Koç'un gerçekten büyük desteğiyle proje gerçekleştirilmiştir.

68 Kavram Gecekondu bölgeleri için de kullanılmıştır.

69 Erkal. F., Kıral. Ö., Günay. B. Ulus, 2005. "Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına", *Planlama*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/4, ISSN 1300-7319, Sayı 34.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı uyarınca yapılan Keklik Sokak ve Çevresi çalışmasında, önce proje üretilmiş, daha sonra Altındağ Belediyesi Meclis üyeleri, mülk sahipleri ve kiracı esnafın katıldığı bir toplantıda proje Necva Akçura yöneticiliğinde sunulmuştur. Eleştiriler ve talepler yazılı olarak alınmış ve hepsi için gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Raci Bademli Ankaralıdır. Anne tarafının Hacı Bayram'a kadar uzandığını da sürekli beyan etmiştir. Kimi konular onun özel ilgi alanı ile kurgulanmıştır. Karyağdı Türbesi, Eynebey Hamamı ve Hacıbayram düzenlemelerinde gösterdiği duyarlılık bir siyasi olgu olarak değil, bağlarını arayan bir kişinin çabası olarak algılanmalıdır.

Üstte:

Karyağdı Türbesi ve çevresi.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

Altta:

Eynebey Hamamı.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

HACIBAYRAM CAMİSİ VE AGUSTUS TAPINAĞI MEYDANI DÜZENLEMESİ HABITAT II DUBAİ ULUSLARARASI KONFERANSI "EN İYİ UYGULAMALAR" ADAYI (1995)

1995 yılında Toplu Konut İdaresi Başkanı Yiğit Gülöksüz tarafından İstanbul'da düzenlenecek HABITAT II konferansı çerçevesinde yapılan Dubai Uluslararası Konferansı'na katılma çağrısı aldım. O dönemde inşaatı tamamlanmış olan Ankara Taç'ının Yenilenmesi: Hacıbayram Camisi ve Agustus Tapınağı Meydanı Geliştirme Projesi'nin "en iyi uygulamalar" ödülüne aday gösterilmesinin uygun olacağını düşündüm. Böylece uluslararası ölçütleri kullanarak bir değerlendirme yapma olanağı buldum.

İstenen bilgiler çerçevesinde, anahtar örgütler ve grupların; Ankara Büyükşehir Belediyesi Planlama Daire Başkanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesi Tarihi Alanlar Koordinasyon Birimi, Taşınmaz Mal Sahipleri, Kiracı Esnaf, Cami Derneği, Tarihi ve Doğal Varlıklar Konseyi olduğu belirtilmiştir. Proje Yöneticisi, Prof. Dr. Raci Bademli ve Y. Doç. Dr. Celal Abdi Güzer, ODTÜ Mimarlık Fakültesi üyesi olarak proje sorumlularıdır. İki aşamalı proje 1988 ile 1994 yılları arasında sürmüş ve meydan ile 102 dükkânın yapımı tamamlanmıştır.

Proje, kentin bu kutsal alanını paylaşarak yüzyıllar boyunca birlikte var olan Agustus'un Roma Tapınağı (1. yüzyıl) ve Hacıbayram Camisi (15. yüzyıl) ile taçlanmaktadır, ancak, otopark olarak hizmet veren yer, hak ettiği mekânsal niteliklerden yoksun olduğu için belediyenin, mülk sahiplerinin ve kiracıların demokratik katılımına dayalı, hiçbir mülkün kamulaştırılmadığı, mal sahiplerine ve kiracılara yeni ve kaliteli dükkânlar sağlandığı bir ıslah projesi olarak yaşama geçirilmiş, kent bu önemli kültürel varlığı yeniden kazanmıştır.

Proje demokrasisi açısından, mülk sahipleri ve kiracılarla müzakere edilmesi, bir "karar kurulu" oluşturulması, üyelerin Belediye Başkanı, mülk sahipleri, kiracı dükkân sahipleri ve çevre mahallelerin muhtarları, yüksek kamulaştırma maliyetlerinden kaçınma, soylulaştırmanın önlenmesi, halkın belediye projelerine katılımı, mülk değişimini kapsayacak dinamik proje yönetimi, hukuki işlemler, sosyal ve psikolojik kaygılar, bürokratik performansın yeniden değerlendirilmesi, proje hazırlama ve kentsel tasarım tartışmaları, uygulama ilerledikçe, ilgili taraflar arasında bir güven ortamı yaratmıştır.

Fiziksel planlama kontrolü tek başına uygulama için yeterli değildir. Hacıbayram Camisi ve Agustus Tapınağı Meydanı Geliştirme Projesi, Türk planlama pratiğinde geniş bir uygulama için ufuklar açan yeni bir yaklaşım olmuştur. Proje öncelikle bir ticari işlemle değil, kentsel bir alanın yenilenmesiyle ilgili olarak yapılmıştır. Dolayısıyla buradaki ortaklık ekonomik bir düşünceyle sınırlı değildir. Kentin, bir varlığını yeniden kazandığı ve ilgili tarafların memnuniyet duyduğu bir güven ortamında kamu ve özel alan ortaklığıyla gerçekleştirilmiştir.

Hacıbayram Camisi ve Agustus Tapınağı Meydanı Geliştirme Projesi, Habitat II 'nin beklentilerine yanıt arayan, kentsel alanların oluşturulması ve yenilenmesi için karar alma süreçlerinin ve dinamik bir yönetim modelini özendiren önemli bir kentsel çevre uygulamasıdır. Bu nedenle, "en iyi uygulama" olarak aday gösterilmiştir.

Hacıbayram Camisi ve Agustus Tapınağı Meydanı Düzenlemesi. Kaynak: Baykan Günay Belgesi

HACI BAYRAM CAMİSİ ÇEVRESİ KAMU PROJE ALANI (KPA-2) KENTSEL TASARIM REVİZYON ÇALIŞMALARI (TEMMUZ 2002)

Raci Bademli'nin görevi 1994 yılında bitmiştir. Buna karşılık Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı geçerlidir ve dolayısıyla müelliflik hakları sürmektedir. Kendisinin yönetimi sırasında, Hacıbayram Camisi Çevresi Kamu Proje Alanı (KPA2) gerçekleştirilmiştir. Yeni yönetim ise Ulus ile ilgilenmemekte, ancak kimi eleştiriler yapılmaktadır. Yapılan meydan ve yapılar beğenilmemekte, kültürümüze ait olmayan ögelerin tasarlandığı görüşleri kamuoyuna yansıtılmaktadır, örneğin Roma Dönemi'nin ögelerinin hâkim olduğu söylenmektedir.

Bu çerçevede Ankara Büyükşehir Belediyesi Raci Bademli'den bir revizyon talebinde bulunmuştur. Kendisi de yaklaşık on yıl sonra böyle çalışmanın olabileceğini kabul etmiştir. Geçerli planlarda, "Ulus Planı'nın özüne (plan esasları ile tutumlarına) ters düşmemek koşuluyla hazırlanacak 1/200 veya 1/500 ölçekli planlama/tasarım seçeneklerinin Altındağ Belediyesi'ne incelenmek üzere iletilmesi lazımdır. Altındağ Belediyesi ise, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Ulus Planı Müellifi (ODTÜ)'nin olumlu görüşlerini almak ve bu süreç içinde benimsenen öneriyi Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (KTVKK)'nun dikkatine sunmak durumundadır"[70] denilmiştir.

70 Erkal. F., Kıral. Ö., Günay. B. Ulus, 2005. "Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına", *Planlama*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/4, ISSN 1300-7319, Sayı 34.

Hacıbayram Camisi Çevresi Kamu Proje Alanı (KPA-2) Kentsel Tasarım Revizyon Çalışmaları. Kaynak: Raci Bademli Belgesi.

Ulus Planı, tanımladığı program alanları, kamu-özel proje alanları, proje paketleri kategorileri ile açık alanlar ve parsellerde yapılması öngörülen düzenlemelerle yapı ölçeğinde ele alınan mimari projeler üzerinde bir Ana Plan niteliğindedir. Raci Bademli'nin Ocak 2002'de yazmış olduğu "*Hacıbayram Camisi Çevresi Kamu Proje Alanı* (KPA-2) Kentsel Tasarım Planı Çalışması Tespit-Değerlendirme ve Açıklama Raporu"ndan alınan aşağıdaki bölüm, bu nitelikleri özetlemektedir:

"Bu planın temel özelliği koruma amaçlı kentsel tasarım ve planlamaya "süreç yönetimi" vurgusu ile yaklaşmasıdır. Plan notları, Ulus Planlama Alanı'nda yapılacak uygulamaların kesin sonuçlarını değil; 1/1000 ölçekli "Yapılaşma Düzeni", "Kentsel Tasarım" ve "Altyapı ve Proje Paketleri" planlarından oluşan Koruma Islah İmar Planı ile belirlenen sonuç durum esaslarının hangi süreç içinde, nasıl hayata geçirileceğini ve bu sürecin ana ilkeleri ortaya koymaktadır.

Proje 2002 yılında, gene bir döner sermaye projesi olarak hazırlanmış ve Ankara Büyükşehir Belediyesine sunulmuştur. Raci Bademli 2003 yılında rahatsızlanmış ve aynı yıl içinde bu dünyadan göçmüştür.

BAYKAN GÜNAY DÖNEMİ (2003-2005)

Raci Bademli öldükten sonra, Altındağ ve Büyükşehir imar birimlerinin çalışanları bir hakem ve tarafsız bir kişi olarak Ulus'taki problemlere ilişkin müelliflik görevini üstlenmem ricasında bulundular. 2003-2005 yılları arasında, ODTÜ öğretim üyesi olarak danışman sıfatıyla Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın müellifliğini ve yürütücülüğünü üstlendim. Bu bağlamda Büyükşehir ve Altındağ Belediyesi ile Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arasındaki karşılıklı etkileşim süreci devam ettirilmiştir.

Raci Bademli bu süreci de tanımlamış ve yapısal bir anlayışla ele alınan planlama yaklaşımı içinde tanımlanan tüm proje alanlarında ve her parseli ilgilendiren uygulamalarda ve değişiklik önerilerinde bir dosya hazırlanması gereğini ve bu dosyanın karşılıklı etkileşim içinde değerlendirilmesini koşul olarak koymuştur. Bu çerçevede çok sayıda başvuru değerlendirilmiş ve sonuca bağlanmıştır. Bunlardan 2004 yılında karşılaşılan iki tanesine değinme gereği duyuyorum.

Bunlardan ilki Samanpazarı Salman Sokak Kentsel Yenileme Projesi kapsamında kalan 21957 ada 1 parsele aittir. Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı çerçevesinde tanımlanan Keklik Sokak ve Çevresi Koruma Geliştirme Projesinde belirtildiği şekilde yapılması için ısrar ettim. Sonuçta mülk sahipleri ile ODTÜ Proje Grubu arasında arabuluculuk yapılmış ve uygulama için mimari projeleri revize edilmiş, yapılan müzakereler sonucunda Tarihi Kale Çarşısı projesi gerçekleştirilmiştir.

Tarihi Kale Çarşısı Binası.
Kaynak: Google Earth Sokak Görüntüsü, 2022.

Tarihi Kale Çarşısı Plan Notu.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

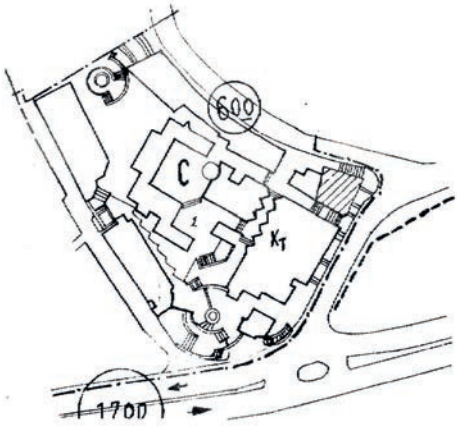

PLAN NOTLARI

1_ ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA İSLAH İMAR PLAN NOTLARI GEÇERLİDİR.
2_ PLAN ONAMA SINIRI İÇERİSİNDEKİ ADALARIN HERBİRİ İÇİN BELİRLENEN TOPLAM İNŞAAT ALANLARI AŞILAMAZ.
3_ A ADASI TOPLAM İNŞAAT ALANI 2000 m²
B ADASI TOPLAM İNŞAAT ALANI 4700 m²
C ADASI TOPLAM İNŞAAT ALANI 7100 m²
E ADASI TOPLAM İNŞAAT ALANI 2500 m² DİR.
D ADASI (YANGIN YERİ) SARAÇLAR CARŞISI PLANI KAPSAMINDA KALDIĞINDAN BU DEĞİŞİKLİK İÇERİSİNDE GÖSTERİLMEMİŞTİR.
4_ O.D.T.Ü. TARAFINDAN HAZIRLANAN VE ALTINDAĞ BELEDİYESİ İLE ANKARA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUM KURULU TARAFINDAN ONAYLANAN 1/200 ÖLÇEKLİ AVAN PROJELER VE 1/50 ÖLÇEKLİ UYGULAMA PROJELERİNE GÖRE İNŞAAT UYGULAMASINA GEÇİLECEKTİR.
5_ BU PLAN DEĞİŞİKLİĞİ KAPSAMINDA 1/200, 1/100 VE DAHA ALT ÖLÇEKLERDEKİ MİMARİ PROJELER İLE BU PROJELERDE YAPILACAK HERTÜRLÜ DEĞİŞİKLİK İÇİN A.K.T.V.K.K KARARI ALINMASI GEREKECEKTİR.

İkinci konu ise Hal Kent Odağı (KPA-6) olarak belirlenen Modern Çarşı'ya ilişkindir. Modern Çarşı 1954 yılında tamamlanan ve Ankara'daki ilk yürüyen merdiveni olan yapı olarak bilinir. 2003 yılındaki yangından sonra ne olacağı tartışılmıştır. O dönemde ziyaretime gelen dükkân kiracılarının ifadesine göre daha önce de çok sayıda yangın çıktığını ancak kamuoyuna yansımadığı bilgisini verdiler. Adnan Aksu'nun çalışmasına göre Modern Çarşı "Posta Caddesi üzerinde, eski Devrim Okulu arsasında 2500 m² müstakil bir ada üzerinde Ankara Valiliği ve serbest tüccarların iştiraki ile kurulan Anonim Ortaklık tarafından inşasına karar verilen büyük mağaza ve İşhanı binası"dır. [71]

1954'te tamamlanan Modern Çarşı 24 Aralık 2003'te yandığında çarşıda bulunan 232 işyerinin, çoğu sigortasız olan esnafı ekonomik anlamda tükenmiştir. İl Özel İdare Müdürlüğünce "Modern Çarşı ve İşhanı Yenileme ve Renovasyon (Tadilat Uygulama Projeleri) yaptırılması" işine başlandığında Melih Gökçek yönetimindeki Ankara Büyükşehir Belediyesi devreye girmiş ve İl Genel Meclisi toplantısında, Modern Çarşı'nın Ankara Büyükşehir Belediyesine satılmasına oy çokluğuyla karar verilmiştir.

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığının 26.05.2004 gün ve 274/2787 sayılı yazısı uyarınca 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı kapsamında 5042 ada 1 sayılı taşınmazı da kapsayan 6 No.lu Kamu Proje

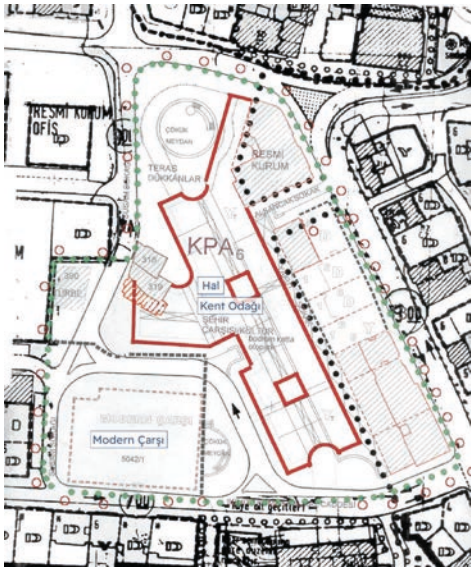

6 No.lu Kamu Proje Alanı sınırlarının genişletilmesi.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

71 Aksu, A., 2004, Modern Çarşının Hikâyesi, Ankara'nın Sökükleri, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Bülten, Sayı 24.

Alanı sınırlarının genişletilmesine ilişkin alınan 22.04.2004 gün ve 192 sayılı Belediye Meclisi Kararı tarafıma sunularak görüşüm sorulmuştur.

Ulus Planı'nda binaya doygun yapı gösterimi getirilmiş, burada yeni bir şey yapılacak bile olsa, aynısı yapılacak diye algıladım ve biçiminin değişebileceğini, ya da yeniden yapılabileceğini düşünerek, konuya hoşgörüyle baktım, ondan sonra da belediyeye yazdığım iki yazıyla yarışma yapılmasını ve önceliğin Modern Çarşı esnafına verilmesini önerdim.

Günümüzde ise Modern Çarşı arsasında Ulus Modern Kültür ve Sanat Merkezi yapımı için bir yarışma düzenlenmiştir. Bu tür olgulara itiraz etmem doğru olmaz, ancak benim Modern Çarşı esnafına verdiğim söz de böylece yerine getirilememiş oldu.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın iptali için Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin 14.02.2005 gün ve 210 sayılı Kararı.

Raci Bademli'nin ABB İmar Dairesi Başkanlığını bıraktığı 1994 yılından 2005 yılına kadar geçen dönemde, Ulus Tarihi Kent Merkezinde Belediye Başkanı Melih Gökçek tarafından herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi 14.01.2005 gün ve 210 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın kapsadığı alanı da kapsayan bir bölgedeki tüm planları iptal ettiğini iddia eden bir karar almış ve "Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" diye bir bölge tanımlamıştır. Anılan karar ile KPA 5 (Ulusal Egemenlik Meydanı), KPA 6 (Hal Kentsel Odağı) ve Belediye Meclis Kararı'yla onaylı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli tüm planların iptal edildiği iddia edilmiştir.

Usul açısından bir yönetimin plan iptal etmek diye bir yetkisi olmadığı, bunun hukuksuzluk demek olduğu, ancak yeni bir planın eskisinin yerine geçebileceği ve bu planın onanmasında da yetkili kurumun Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu olduğu gerekçeleriyle tarafımca Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar Daire Başkanlığı'ndan "Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı"na ilişkin gerekçesiz ve hatalı kararın düzeltilmesi istenmiştir.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın iptali için öne sürülen görüşler gerekçe oluşturacak nitelikte olmadığı, müellif olarak tarafıma, onaylı planlama alanı içinde; alan araştırmalarına ve çözümlemelere ilişkin çalışmalar ve "Koruma Ağırlıklı" öneriler sunulmadıkça, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın sürdürülmesi gerektiği bildirilmiştir. 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı ise yıkılacağı savlanan tüm binaların yasal temelini korumaktadır.

Bir Belediye Başkanı'nın yasal zemini de olan bir planı "ben bunu iptal ediyorum" deme hakkı hiçbir katılımcı ya da yönetişime dayalı planlama modelinde bulunmadığı gibi, genelde ahlâk ve özelde meslek ahlâkı içinde de yer almamaktadır ve tümüyle hukuka aykırıdır. Yönetimler hukuksuzluk yaratamazlar. Bir planı ancak yargı organı; planlama ve şehircilik ilkelerine, mevzuata ve kamu yararına aykırı bulursa iptal edebilir.

Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.01.2005 gün ve 210 Sayılı Kararı ile onaylanan "1/5000 Ölçekli Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı" düzenlemesi kuşkusuz bir başka ideolojinin ürünüdür. Kararın eki olarak sunulan 1/5000 ölçekli plan ise bir ilkellik örneğidir. 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı ODTÜ Mimarlık Fakültesinin onlarca öğrencisi ve öğretim elemanı tarafından ortak olarak üretilmiştir.

Sağda:

Ankara Büyükşehir Belediye Meclisinin 14.01.2005 gün ve 210 Sayılı Kararı ile onaylanan "1/5000 Ölçekli Ulus Tarihi ve Kültürel Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı".
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

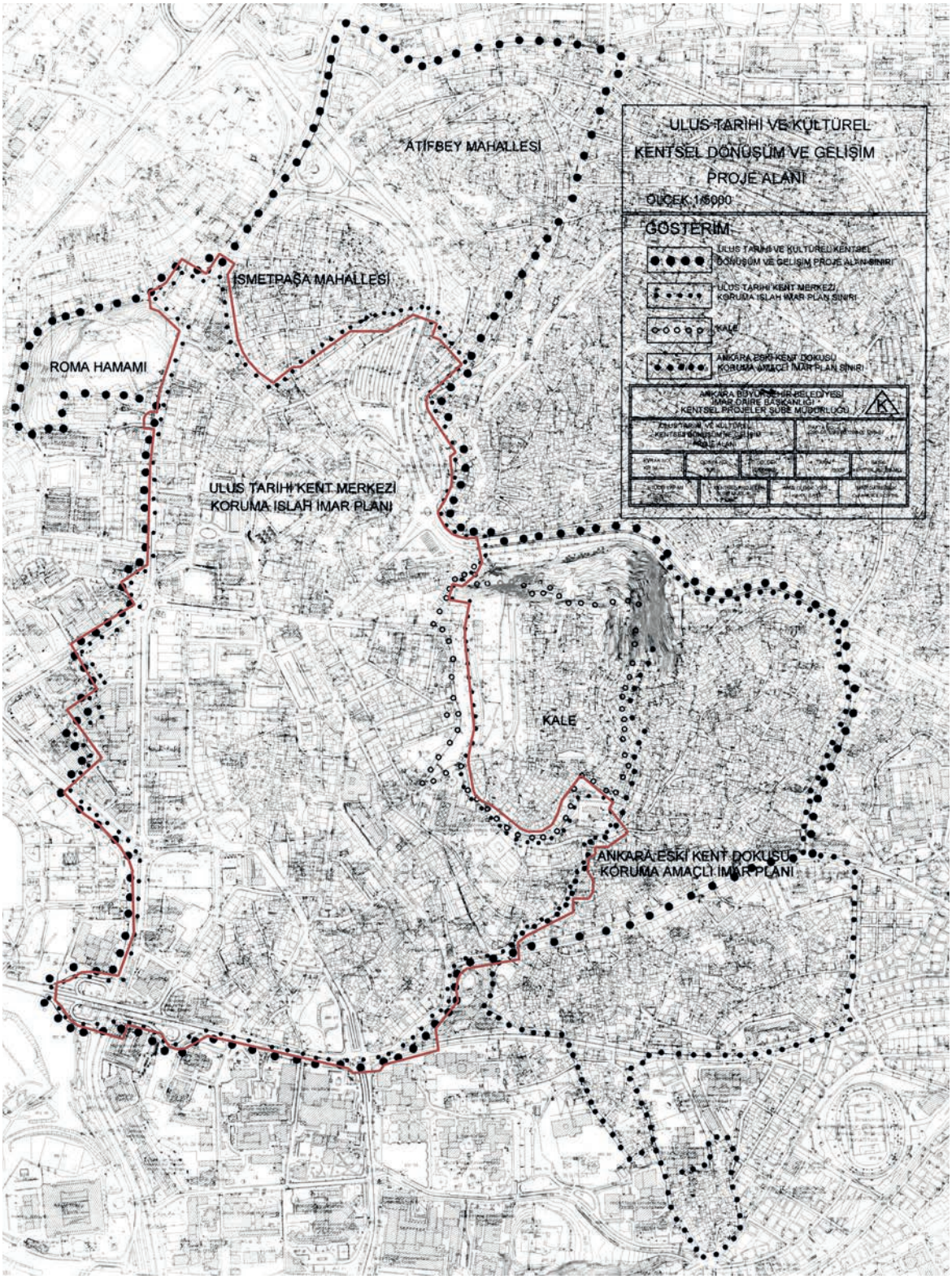
ATİFBEY MAHALLESİ
İSMETPAŞA MAHALLESİ
ROMA HAMAMI
ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ
KORUMA ISLAH İMAR PLANI
KALE
ANKARA ESKİ KENT DOKUSU
KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI
ULUS TARİHİ VE KÜLTÜREL
KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM
PROJE ALANI
ÖLÇEK 1/5000
GÖSTERİM
ULUS TARİHİ VE KÜLTÜREL KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GELİŞİM PROJE ALANI SINIRI
ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ KORUMA ISLAH İMAR PLANI SINIRI
KALE
ANKARA ESKİ KENT DOKUSU KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI SINIRI
ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İMAR DAİRE BAŞKANLIĞI
KENTSEL PROJELER ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ

Bu süreçte beni Belediyenin davranışından daha çok üzen ise ODTÜ Mimarlık Fakültesi içindeki kimi meslektaşlarımın davranışı olmuştur.

17.02.2005 günü ODTÜ Mimarlık Fakültesi üyelerine gönderdiğim yazıda öncelikle aşağıdaki durum saptaması yapılmıştır.

Bildiğiniz gibi 03 Şubat 2005 Perşembe günü yapılan Fakülte Genel Kurulunda, Mimarlık Fakültesinin, Ankara Kalesi ve Ulus yöresinde kimi projeleri yapmak için Ankara Büyükşehir Belediyesi[72] ile protokol imzalamak üzere olduğu yönünde açıklamalar yapılmış, üyelerimizden bir bölümü bu girişimi eleştirmiş, bir bölümü ise Mimarlık Fakültesinin bu konuda öncü olmasının doğru olacağı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Yazının devamında, l/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın tarihçesine değinilmiş, planlama çalışmasını yöneten Raci Bademli'ye bu projede Fakültemizin tüm bölümlerinden katılan öğrenci ve öğretim elemanları ile yardımcı olduğumu, Ömer Kıral'ın da müellifi olduğu planın Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi 14.01.2005 gün ve 210 sayılı iptal kararına karşın halen yürürlükte olduğu belirtilmiştir.

Bunun sonunda protokolden vazgeçilmiştir. Burada yaşanan olay benim meslek camiasını (mekân ile uğraşan herkes) yeniden sorgulamamı gerektirmiştir. Daha sonra karşılaştığım her durumda bu sorunu yaşadım ve yaşamaya devam ediyorum. Bir dönem müellifi de olduğum bir planın yerine geçecek plan çalışmalarına davet edildim. Dolayısıyla her beğenilmeyenden siyasetçiyi ve Neo-liberalizmi sorumlu tutmak artık bana anlamsız geliyor. O düzlemdeki çatışma kuşkusuz siyasidir ve siyaset arenasında yapılır. Bunlar meslek alanını da etkiler, ancak bir yerden sonra konuların kendi toplumumuzun davranışları açısından da irdelenmesi gerektiğini düşünüyorum.

ANKARA TARİHİ KENT MERKEZİ 1. ULUS PANELİ (17 MAYIS 2005)

"1980 SONRASI ULUS TARİHİ KENT MERKEZİ PLAN VE PROJELERİ"

17.05.2005 günü TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesinin düzenlediği Ulus Paneli yukarda tartışmaya başladığım konunun bir uzantısı olarak algılıyorum. Ömer Kıral ile katıldığımız paneldeki konuşmama aşağıdaki sözlerle başlamıştım:

> Ben öncelikle hiç ummadığınız bir kişiye teşekkür edeceğim, Sayın Melih Gökçek'e. Sayesinde Ulus'ta bir plan olduğunu, bu planın sahibinin adının Raci Bademli olduğunu hepiniz tekrar işittiniz ve sayesinde sanıyorum, birçok insan birden Ulus'a sahip çıktı. Sanki öyle bir plan yoktu ortada, kimse uğraşmamıştı, kimse ilgilenmiyordu gibi bir süreç ya da ortam içinde Sayın Gökçek bunu alevlendirdi.

Ancak panel sırasında ortaya çıktı ki meslek camiası bunun farkında değil, ya da unutmuş. Konunun bir sokak düzenlemesi ve bina restorasyonlarının ötesinde bir şey olması gerektiği de düşünülmüyor. Raci Bademli'nin yapmak istediği aslında farklı bir

72 O dönemde Melih Gökçek ODTÜ Mimarlık Fakültesini ziyaret etmiştir.

planlama türü ve Ulus çalışmalarının yapıldığı dönemde Attoe ve Logan benzer bir kurgu ortaya atmışlar. Buna göre:

> Bir ana plan gelecekteki bir son durumu belirlerken belirtirken, bir ana program daha genel hedefleri belirler (*program alanları*) ve bunlara ulaşmanın yollarını tanımlar (*toplumun katılımı*). Aslında bir program, koşullara bağlı olarak (*stratejik tercihler*) hedefe ulaşmak için çeşitli yolları (*alternatif stratejiler*) sunmaktadır. Ve niyetler (*eylemler kümesi*) ile yöntemleri (*planlama, tasarlama, bütçeleme*) belirler ve çözümlerin (*belirsizliği yönetme*) seçeneklerini sunar. [73]

Panelde yine vurgulanmıştır ki, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı rahmetli Raci Bademli denetiminde yürütülmüş ve planlama çalışmasına ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nin tüm bölümlerinden katılan öğrenci ve öğretim elemanları ile tamamlanmıştır. Planlama uzun soluklu bir süreçtir ve Raci Bademli bu süreci de tanımlamıştır.

Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi 14.01.2005 gün ve 210 sayılı Kararı ile 1/1000 ölçekli Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın kapsadığı alanı da kapsayan bölgedeki tüm planları iptal etmiştir. Sanırım Raci Bademli adına üstlendiğim yürütücü ve müelliflik görevim bu karar ile sona ermiştir. Sonraki dönemde ODTÜ Mimarlık Fakültesi üyesi olarak karşılaştığım iki olaydan sonra konu ile bağlarımı koparttım. Bunlardan ilki Ankara'nın temel katmanlarında olan Roma kenti ile yeniden buluşmamdır.

ROMA KENTİNE DÖNÜŞ

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın hazırlandığı dönemde (1988-1989), mevcut onaylı planlara göre Taşhan olarak nitelendirilen bir yapının Hükümet Meydanı'nın Anafartalar girişine yerleştirilmesi söz konusuydu. Proje ekibi, bu binanın Sümerbank'a doğru yaklaştırılması ve Meydan'ın Anafartalar Caddesi'nden girişinin sağlanması için çeşitli seçenekler geliştirmiş, dışardan izlediğim kadarıyla Sayın Raci Bademli'nin çabalarıyla bu binanın konumu Sümerbank yönünde değiştirilmiştir.

Anılan dönemde, Rüzgârlı Sokak çevresindeki bir temel kazısında, benim de tanık olduğum çok sayıda Roma Dönemine ait sütun çıkmış ve konu basına da yansımıştı. Yine anılarıma göre Samanpazarı'nda da bir büyük değirmen taşı altyapı çalışmaları sırasında ortaya çıkmıştı. Buluntuların nerede olduklarını bilmiyorum, belki Ankara Müzesi'ne verildi, belki de yok edildi.

Temmuz 2006'da Ankara Vali Yardımcısı'nın ziyareti nedeniyle katıldığım toplantıda, Valiliğin Hükümet Meydanı'na ilişkin olarak bir arkeolojik kazı yapılmasını ve bu sürecin ODTÜ Mimarlık Fakültesi tarafından yürütülmesini istediği sözlü olarak iletilmişti. 20.07.2006 günü Dekanlığa yazdığım yazıda: Raci Bademli'nin Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanı olduğu dönemde ve izleyen yıllarda Sümerbank'a doğru kaydırılan bina için çeşitli projeler üretildiğini ve temel kazısı başladığında burada arkeolojik buluntular ortaya çıktığını belirttim.

73 Attoe, W., Logan, D., 1989. *American Urban Architecture: Catalysts in the Design of Cities"*, Uni. of California Press, USA. *(İtalikler yazar tarafından eklenmiştir)*

Roma Yolu
Kaynak:
Baykan Günay Belgesi

Ne yazık ki, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın; "Plan sınırları içinde yapılacak her hafriyat çalışmasının istisnasız olarak Kültür Bakanlığı denetiminde olması esastır" hükmüne karşın buradaki buluntular yok edilmiş ve bina tamamlanmıştır. Bu bina ile Zincirli Cami arasında kalan alanda ortaya çıkan Roma Yolu'nda yapılması düşünülen peyzaj projesi için ilgili Kurul tarafından görüşüm sorulduğunda, 05.01.2004 günlü yazımda Kurula' "Ulus Şehir Çarşısı yapısının bitirildiği, ancak doğusundaki 6 No.lu parselde bulunan Roma Yolu'nun çevresinde yapılmak istenen düzenlemeye izin verilmemesi, Roma Yolu'nun kuzeye doğru olan uzantısı için Vilayet Meydanı'nda gerekli araştırmaların yapılması ve otopark olarak kullanılan meydanın gerekiyorsa "arkeolojik sit" ilan edilmesi gereğini vurgulamıştım.

Musa Kadıoğlu, Kutalmış Görkay ve Stephen Mitchell'in hazırladığı Roma Dönemi'nde Ankyra hem Türkçe[74] hem İngilizce[75] olarak 2011 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışma Roma Ankara'sını günümüzdeki doku ile üst üste bindiriyor ve kanımca çok değerli bir kaynak oluşturuyor. Kadıoğlu ve arkadaşları tarafından düzenlenen haritadaki Büyük ve Küçük Roma hamamlarına daha önce değinilmişti. Bu kez ise Ankara'daki Roma yolları ile Ulus İşhanı altındaki hamam da belgede yer alıyor. Diğer bir veri de Bizans Kilisesi St. Clement Kilisesi[76] kalıntıları halen duruyor ve Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah Planı'nda, ne yazık ki yalnızca kilise kalıntısı olarak yer vermişiz.

74 Kadıoğlu, M., Görkay, K., Mitchell, S., 2018. Roma Döneminde Ankyra, YKY Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

75 Kadıoğlu, M., Görkay, K., Mitchell, S., 2011. Roman Ancyra (Çeviri: Elif Keser Kayaalp, YKY Yayınları, First Edition, İstanbul.

76 Serin, U., 2014, Bizans Ankarası ve Kaybolan Bir Kültür Mirası: 'St. Clement' Kilisesi, METU JFA 2014/2 65

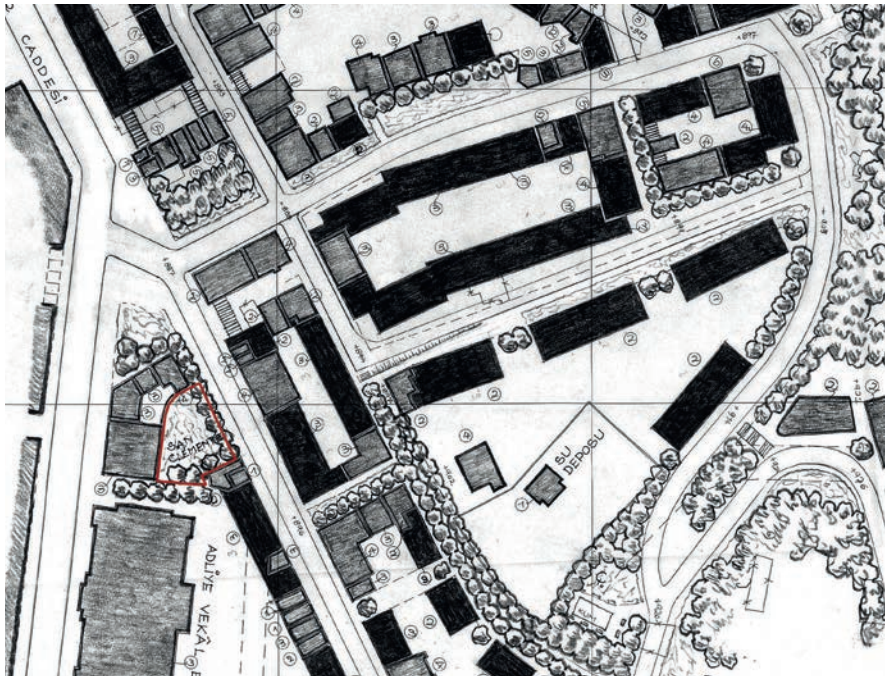

Hermann Jansen tarafından 1938 yılında düzenlenen Yangın Yeri Planında San Clemente Kilisesi. [77]

ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞINCA HAZIRLATILAN ANKARA TARİHİ KENT MERKEZİ KENTSEL YENİLEME ALANI KORUMA AMAÇLI UYGULAMA İMAR PLANI 2006

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığınca hazırlatılan Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nın tanıtılacağı ifade edilerek 31.08.2006 günü Ankara Sular İdaresi konferans salonunda yapılan birinci toplantıya katılmam istenmiştir. Daha sonra 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" doğrultusunda yapılacağı ifade edilen ikinci toplantı için Mimarlık Fakültesi Dekanlığına davet yazısı ile proje ve ekleri gönderildi.

Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nın yapımı işi bir mimarlık bürosuna ihale edilmiş, bu büro ise bir planlama ekibini taşeron olarak tutmuş ve bir belge üretilmiştir. İhale süreci açısından bu konunun meşruiyeti ve planı üreten ekibin mesleki yeterliliği tartışılmalıdır. İhale sürecine ilişkin olarak ise Şehir Plancıları Odası dava açmıştır.

Ekip, Türkiye'nin Başkenti Ankara'nın kalbini planlayıp yönetecek nitelikte değildir. Hazırlanan plan bu tanıma uymayan tipik bir imar planı niteliğindedir. Planın adı da bu durumu yansıtmakta, amacın koruma değil yıkarak yenileme olduğu açıkça görülmektedir - Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı. Böylece 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" ile 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun karşı karşıya getirilmektedir.

77 Jansen,Hermann, (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara
Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek

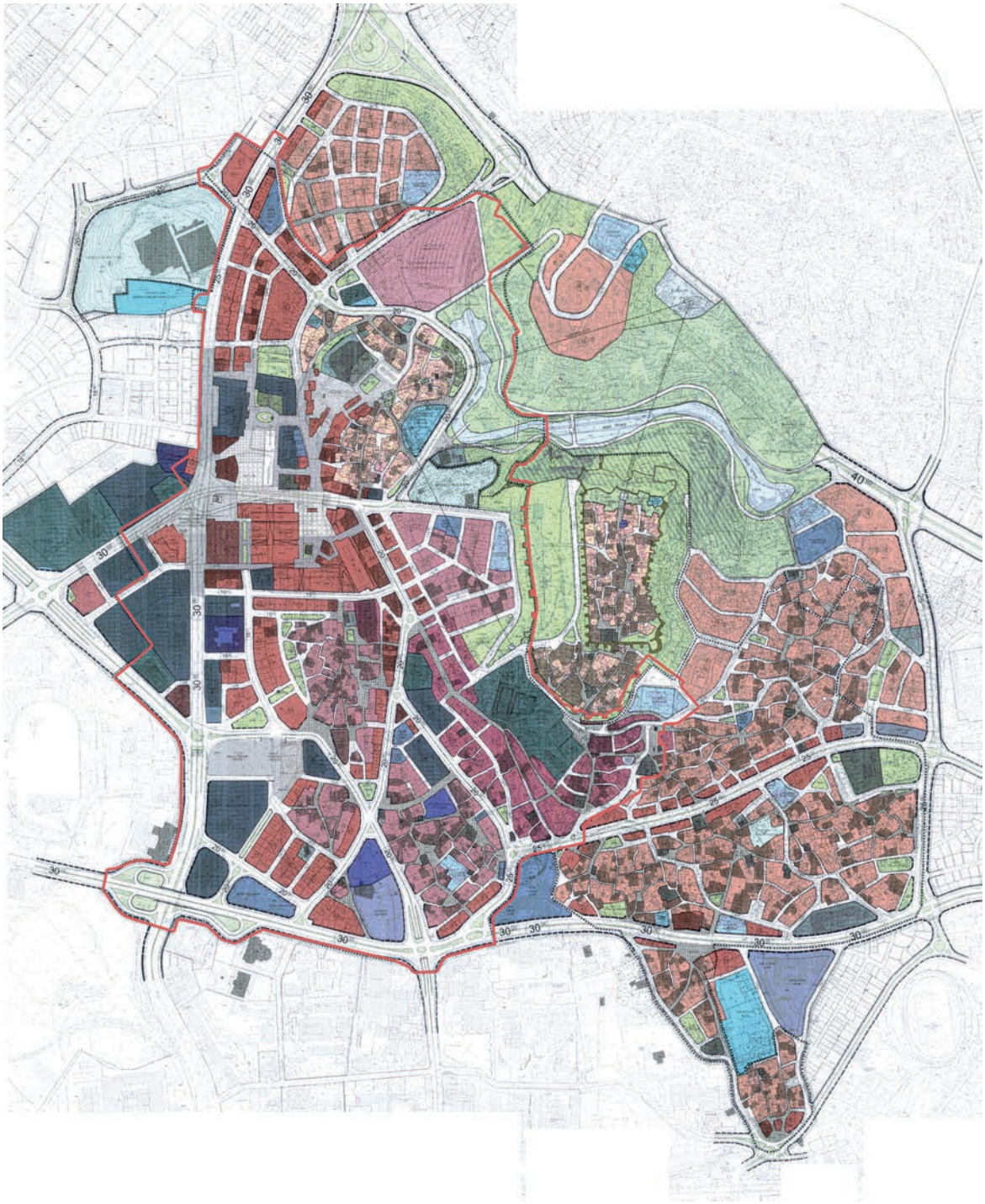

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca hazırlatılan Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

31.08.2006 günü Ankara Sular İdaresi konferans salonunda yapılan birinci toplantıda plan kararlarının oluşturulmasından önce tartışmalı olarak geliştirilmesi gereken sorunlar, olanaklar, vizyon, hedefler, araçlar, stratejiler tartışmaya açılmamış, doğrudan bir plan sunulmuştur. 01.11.2006 günü yapılacağı bildirilen toplantı için gönderilen belgeler de yönetimin hiçbir eleştiriyi dinlemediğini ve kendisine üst yönetim tarafından dayatılan kararları uygulamaya devam ettiğini göstermektedir.

Yukarda belirttiğim nedenlerle ikinci toplantıya katılmayacağımı Dekanlık makamına ilettim. Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.02.2005 gün ve 210 sayılı Kararı ile iptal ettiğini iddia ettiği, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10.11.1989 gün ve 954 sayılı, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin l5.01.1990 gün ve 33 sayılı kararları ile onaylanan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nı yok etme çabasının bir ürünü olan Ankara Tarihi Kent Merkezi Kentsel Yenileme Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nı meşru kılmak için yasa gereği yapıldığı ifade edilen toplantıya katılmamın bir anlamı kalmamıştır.

Bu olaydan sonra Ulus'a ilişkin konularda konuşup, görüş beyan etmemeye karar verdim.

Sonrasında ise anladığım kadarıyla çeşitli zamanlarda planlar hazırlanmış, sınırlar ve anlayışlar değişmiştir. Bu planlara ait kimi bilgilere internet ortamında erişmek olanaklıdır. Ancak kapsam ve içeriklerini bilmediğim bu denemeler bu çalışmanın dışında tutulmuştur. İzleyebildiğim kadarıyla hepsi Koruma Amaçlı İmar Planı kavramından yola çıkmakta, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın getirmeye çalıştığı stratejik, sürekli kendini yenileyen, planlama-tasarım-uygulama bütünlüğünü gözetmeyen kalıplar olarak düzenlenmişlerdir.

SONUÇTAN ÖNCE

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Özel Kalem Müdürlüğünün 2019 yılı Kasım ayındaki yazısıyla tarafımdan 5862 ada ve 1 parselde kayıtlı Spor Genel Müdürlüğü binası; 5040 ada 1 parselde kayıtlı Anafartalar Çarşısı; 5862 ada 1 parselde kayıtlı Ulus İşhanı; 7216 ada, 1 parselde kayıtlı 100 Yıl Binasına ilişkin olarak değerlendirme yapmam istenmiştir.

"Ankara II No.lu Tabiat ve Kültür Varlıkları Bölge Müdürlüğünün de onayı alındıktan sonra yıkılmasına yönelik bir dizi kararlar alındığı ifade edilen bu binaların yıkım işlemlerinin gerçekleştirilmediği, binaların büyük bölümünün boş ve âtıl durumda olduğu, bunun görüntü kirliliği oluşturulduğu belirtilerek, taşınmazların hızla ekonomiye kazandırılması"nın istendiği belirtilmiştir.

Ulus hakkında bir beyanda bulunmama kararımdan 18 yıl sonra birden karşıma çıkan bu durum çerçevesinde, 18 Kasım 2019 Günü Sayın Mansur Yavaş ve ilgili birim başkanları ile yapılan toplantıda, *7216 ada, 1 parselde kayıtlı 100 Yıl Çarşı ve iş merkezi Binaları* için yıkılması yönünde görüşler belirtilmiştir. Bunun yerine büyük bir Meydan, ya da Millet Bahçesi yapılabileceği de ifade edilmiştir. Kendilerine mevcut yapılmış bir binalar bütününün yıkılmasının iyi bir görüntü vermeyeceği, sonrasında başka bir siyasi görüşün, kendi beğenisiyle uyuşmayan binaları da yıkabileceği belirtilmiştir. Bundan kaçınılması gerektiği, Ulus Meydanı gibi ölçeği doğru bir meydanın da bu yaklaşım içinde kaybolmasının kaçınılmaz olacağı kendilerine söylenmiştir. Bu tartışmanın henüz sürdüğünü de gözlüyorum.

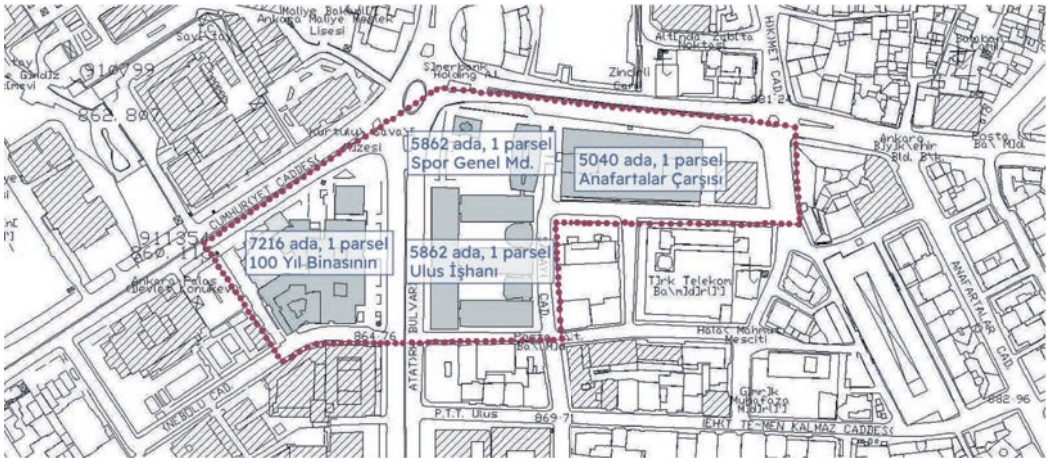

Yıkım kararı alınıp yıkılmayan yapılar.
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

Kasım 2019'da yapılan bu görüşmeden yaklaşık 3 yıl sonra Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı Plan ve Proje Şube Müdürlüğünün 01.06.2022 günlü yazısı ile "Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı Stratejisi" için bir toplantı çağrısı yapılmıştır. Yazı metninde, "Ankara Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 19.11.2008 tarih ve 244 sayılı Kararı ile "Ulus Tarihi Kent Merkezi Kentsel Sit Alanı" sınırları ilan edildiği, ancak bu kararın İdari Yargı ve Danıştay tarafından iptal edildiği bilgisi verilmiştir.

Yazıdaki en çarpıcı konu ise "Gelinen noktada, Koruma Amaçlı İmar Planı bulunmayan Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planları'nın hazırlanması" söz konusu edilmektedir. Buradan anlaşılan odur ki, bu çalışmanın konusunu oluşturan ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 10 Kasım 1989 gün ve 954 sayılı Kararı ile uygun bulunan ve Ankara Büyük Şehir Belediye Meclisinin 15 Ocak 1990 gün ve 33 sayılı Kararları ile onaylanan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'ndan sonra geçerli olan bir plan bulunmamaktadır.

Durum böyleyse, Ulus Tarihi Kent Merkezi içindeki uygulamalar nasıl sürdürülmüştür. Bildiğim kadarıyla yönetimlerin plan iptal etme yetkisi bulunmamaktadır. Ancak yeni bir plan bir öncekinin yerine geçebilmektedir. Eğer bu yeni plan, İdari Yargı tarafından iptal edilirse arada bir boşluk doğmakta ve iyi niyetli olmayan yöneticiler, bundan yararlanarak istediklerini uygulamaya geçmektedirler. Hacıbayram ve Agustus Tapınağının oluşturduğu kent Tacının çevresinde bu süreç çalıştırılmış, özgün geleneksel evler yıkılmış, yerlerine betonarme taklitleri yapılmıştır.

Burada şu yorumu yapmak da mümkündür; eğer bu yazının konusunu oluşturan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın yerine düzenlenen tüm planlar iptal edilmiş ise Türk yargı sisteminin yok saydığı bu plan aslında meşruiyetini yitirmemiştir.

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı Plan ve Proje Şube Müdürlüğünün 01.06.2022 günlü yazısı ile "Ulus Tarihi Kent Merkezi ve Yakın Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı Stratejisi" için başlattığı çalışma nasıl sonuçlanır bilmiyorum.

Şu anda gözlediğim konunun net olarak tanımlanmadığı ve sahibinin belirsizliği olmuştur. Tanımlanan konu neredeyse Ankara Merkezi İş Alanı'nın tümünü kapsamaktadır, ancak ABB İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığının adı geçmemektedir.

Kuşkusuz yeni bir Ulus Tarihi Kent Merkezi tanımı yapılabilir ve bunun sınırları da belirlenebilir. Ancak bu yapılmadan önce, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 10 Kasım 1989 gün ve 954 sayılı kararı ile uygun bulunan ve Ankara Büyük Şehir Belediye Meclisi'nin 15 Ocak 1990 gün ve 33 sayılı kararlarıyla onaylanan Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın ayrıntılı olarak irdelenmesi ve anlaşılması gerekir.

Konu, belki de hiç bitmeyecek, sürekliliği olan bir planlama süreci olarak algılanmalıdır. Raci Bademli döneminde Belediye bünyesinde yalnızca Ulus Planı'nın uygulamasından sorumlu bir Proje Yönetim Biriminin (ATAK) kurulması da düşünülebilir. Konu bir Koruma Amaçlı İmar Planı'nın düzenlenmesi olarak görülürse yanılgıya düşülecek ve Ulus'un 100 yıldır süren çilesi bitmeyecektir.

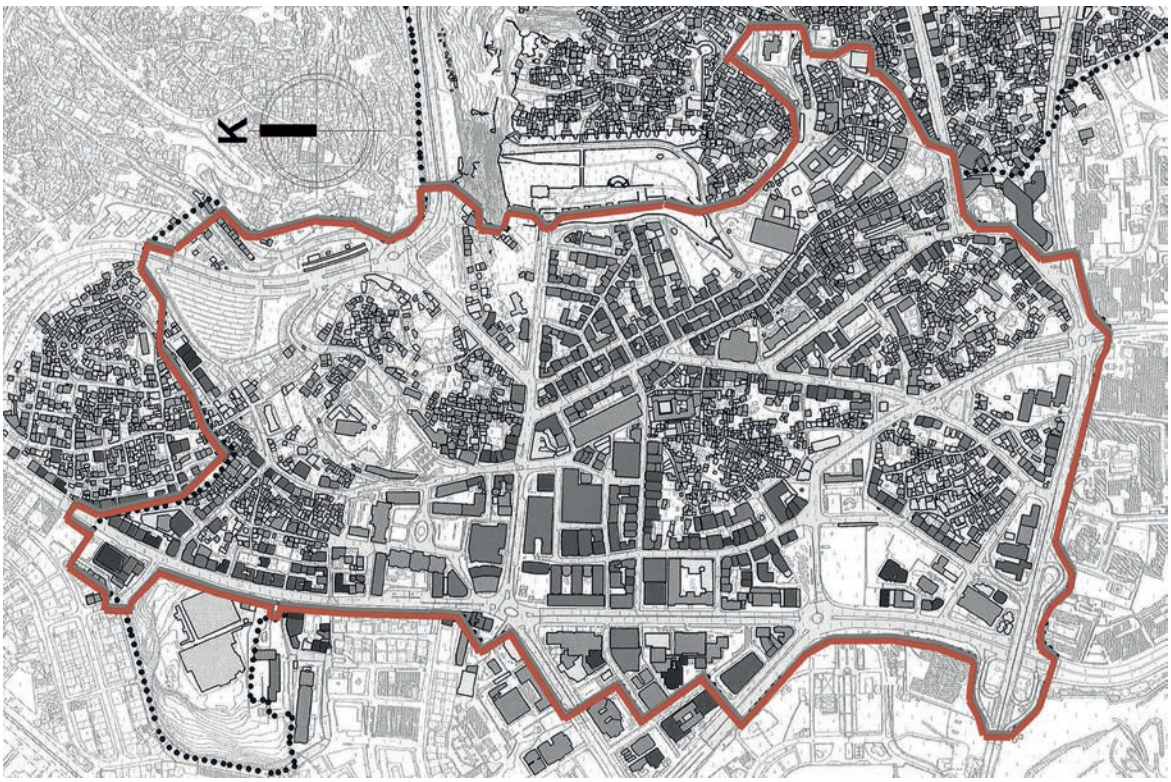

Ağustos – Ekim 1995 tarihli hava fotoğraflarından üretilen 1/1000 ölçekli sayısal haritadan üretilen ve 1997 yılında onaylanan 1/5000 ölçekli harita
Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi Harita Arşivi

Ulus Panoraması (2007).
Kaynak: Baykan Günay Belgesi

SONUÇ

Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı çalışmaları başlayalı 38 yıl, benim süreçten ayrılmamın üzerinden 18 yıl geçtikten sonra benden bir değerlendirme yapmam istendi. Ana başlık '*Kentsel Planlamanın Gelişimi ve Yaşam Kalitesi* ' olarak belirlenmiş ve beklenen yalnızca planlama tarihi, kentsel planlama, imar planı tarihi değil, bu konulara paralel bir yaşam kalitesi sorunsalı irdelememiz bekleniyor. Birçok konu aklımdan çıkmış, birçok belgeyi anımsamakta zorlanıyorum.

Ulus gibi bir olgunun (alan yer ya da yörenin ötesi) var oluşu ve varlığını sürdürmesi sanırım siyasi, toplumsal ve iktisadi, hatta toplum psikolojisi açısından da değerlendirilebilir. Ancak benden istenen yine de bir planlama sürecinin anlatılması. Konuya böyle bakınca ve hele ki ana başlık Cumhuriyet'in 100 Yıllık Serüveninde Yerel Yönetimler ve Şehircilik Projesi olarak konulmuşsa farklı bir çerçeve çizilebilir mi diye kendime sordum ve konuyu teknik çözümlemenin ötesine taşımaya çaba gösterdim. Bu nedenle yazının başlığını *"Ankara Tarihi Kent Dokusunun 100 Yıldır Bitmeyen Dönüşüm Süreci İçinde Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın Öyküsü (1990-2005)"* olarak koymayı yeğledim. Gerçekten de 100 yıldır bitmiyor ve yaşam kalitesinin belirsizliğinin altında bu konu yatıyor.

Ulus denilen olgu hakkındaki en doğru tanımı sanırım Tuğrul Akçura yapmış; karmaşıklık, karmaşık arazi yapısı, karmaşık yol ağı, karmaşık mimarlık, karmaşık işlevler, karmaşık mülkiyet yapısı, karmaşık mekân sözcükleri dayanaklarını Ulus'tan alıyorlar. Karmaşık kavramı bilim insanlarının da dikkatini çekmiş, Karmaşıklık ve Kaos kuramları geliştirilmiştir. Bu çerçevede bir yandan da Ulus hem karmaşık hem canlılığını yitirmiyor. Belki de Ulus'u Ulus yapan bu özelliği, hem siyasi tavırlara açık hem de bir organizma.

PLANLAMA SÜREÇTİR

Bu tartışma kaçınılmaz olarak planlama sürecini de etkiliyor. Statik bir Koruma Amaçlı İmar Planı yapıp beklenecek mi? Yoksa Raci Bademli'nin dediği mi yapılacak?

Koruma, kullanma, onarım ve yapılaşma süreçlerinin yönetimini esas alan özgün bir planlama anlayışı ile hazırlanmıştır. Ulus Planı, ülkemizde alışılmış koruma (imar) planlama (ya da mekânsal planlama) yaklaşımlarında olduğu gibi pasif ('evet-hayır'cı) tutumları benimseyen ve uzun vadeli fiziki / mekânsal hedefler, sonuç durumlar, çözümler, tasarımlar belirleyen değil; aktif ('katılımcı/ müzakereci', 'süreç yönetimci') tutumlar içinde izlenecek siyasaları, esasları ve stratejileri ortaya koyan bir plandır.

MESLEK ALANI VE BİÇEM (ÜSLÛP) TARTIŞMALARI

İki konuyu metnin içine sığdıramadım, söylemeden de geçmek istemedim. Bunlardan ilki siyaset ve mekân ilişkileri içinde biçemin rolünün betimlenmesinin gerektiğini düşünüyorum. Otto Herbert Hajek'in, yok edilen Gazi Lisesi'nin önündeki soyut eseri ile tarihi dokuya, ya da geleneklerimize uygun mimarlık arasındaki çatışma sürecektir. Raci Bademli has Ankaralıdır ve Hacı Bayram'ın soyundan gelir. O dönemde üsluplar üstü anlayışla ele alınan her türlü nesneye karşı sonraki yönetim döneminde yapılan çıkışların altında biçem tartışması ön plana çıkartılacak ve Ankara evlerini betonarme olarak yeniden inşa etmek, Opera Meydanı'nı Osmanlı Camisi ve boşluğuna dönüştüren uygulamaları yapma yolu yeğlenecektir. Bu tutum öncelikle tarihsel olana saygısızlıktır. Bunun kurbanları da Hajek Heykeli ile İller Bankası Binası olmuştur.

Hacıbayram Camisi Çevresi Kamu Proje Alanı (KPA-2) Kentsel Tasarım Revizyon Çalışmalarını yürüten Raci Bademli'nin çabalarını yok etmek ve ben yaptım yolunu açmak da Biçem (Üslûp) adına yapılmıştır. Yapılanı çok "Roma" bulup eleştirenlerin Ankara'nın Roma kenti olduğunu, Aslanhane Camisi'ndeki ahşap kolonlar üzerine yerleştirilen Roma sütun başlarını, yani kültürel sürekliliği yadsımaları uzun dönemde Ulus'un başını ağrıtmaya devam edecektir.

Hele ki, *Bent Deresi Terminal, Çarşı, Kültür (KPA 4)* alanında yapımına başlanan Tarihi Dokuya Uygun Ulus Kültür Merkezi, Kapalı Çarşı, Dolmuş Durakları (2016) projesi, çağdaş adı altında ne olduğu belirsiz tarihsel şekillerin bir araya getirildiği bir çirkinlik olarak Ankaralı'ya sunulacaktır. Yeni yönetimin tavrı da burada belirleyici olacaktır.

KORUMA İLE TOPLUM ARASINDAKİ DENGE

İkincisi, Tarihi Ankara çok sayıda insan topluluğunu bir arada tutmuş, kimi zaman yar altındaki katmanlar olarak, kimi zaman yer üstündeki varlıklar olarak Ulus'taki karmaşık yapının oluşmasını sağlamıştır. Eğer yeni bir planlama sürecine girilecekse Kadıoğlu ve arkadaşlarının[78] çalışması mutlaka bir katman olarak planlarda yer almalıdır.

78 Kadıoğlu, M., Görkay, Kutalmış, Mitchell, Stephen, 2018. *Roma Döneminde Ankyra*, YKY Yayınları, 2. Baskı.

Bunun devamında Ankara'da halen varlığını sürdüren Yahudi Mahallesi'nin ayrı bir Kamu Proje Alanı olarak belirlenmesi ve gerekiyorsa uluslararası kuruluşlarla birlikte ele alınarak ıslahı, canlandırılması, yapılarının restore edilmesi Cumhuriyet'in 100. yılına yakışan bir uygulama olacaktır. Bilindiği kadarıyla bu mahalleyi destekleyecek bir topluluk artık bulunmamaktadır. Bu sürece unutkanlık (oblivion)[79] denilmiştir. Ben biraz daha ileri giderek görmezden gelme diyorum. 100 yıldır kendini sürdüren bir yer sanırım bunu hak ediyor.

Son Söz: Sanırım Ulus'un çilesi bitmeyecek.

Bu metin teslim edildikten sonra geçen 14 ay içinde uygulamalar sürdürülmüştür. Bunların dayanağı olabilecek bir planlama çalışması ise yapılmamıştır. Anılan çerçevede, Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nın sınırları içinde bulunan Yüzüncü Yıl Çarşısı, anılan yerde bir yarışma yapılmasına rağmen yıkılmıştır. Aynı şekilde plan sınırının hemen güneyinde bulunan Altındağ Belediye Binası da yıkılmıştır. Plan sınırı içinde bulunan Roma Tiyatrosu (Odeonu) yeniden inşa edilmektedir. Bu yapılırken Hisar Parkı Caddesinde Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı'nda önerilen yol değişikliği çözümü dikkate alınmamış ve tiyatro oturma yerleri buradaki istinat duvarında sonlandırılmıştır.

Modern Çarşı arsasında da Ulus Modern Kültür ve Sanat Merkezi için Ulusal Mimarlık Yarışması düzenlenmiştir. Buradaki uygulamanın nasıl yürütüleceği konusu belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçura, T., (1971). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monugrafik Bir Araştırma, ODTÜ Yayını, No. 16, Ankara.
- Aksu, A., (2004), Modern Çarşının Hikâyesi, Ankara'nın Sökükleri, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, *Bülten,* Sayı 24.
- Attoe, W., Logan, D. (1989); *American Urban Architecture: Catalysts in the Design of Cities",* Uni. of California Press, USA.
- Cengizkan. A., (2004), Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara: Arkadaş Yayıncılık Ltd.

Chaput, E., 1931; "L'évolution du modelé de la région d'Angora"; Annales de Géographie Année 1931, Volume 40 Numéro 224 ss. 153-162. Erişim adresi: http://www.persee.fr/doc/geo_0003-4010_1931_num_40_224_11290

- Erkal. F., Kıral. Ö., Günay. B., 2005, Ulus "Tarihi Kent Merkezi Koruma Islah İmar Planı: 1986-2006 Koruma Planından Yenileme Planına", *Planlama,* TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2005/4, ISSN 1300-7319, Sayı 34.
- Geddes, P. (1915) Cities in Evolutıon; An Introductıon To The Town Plannıng Movement And To The Study Of Civics; Wıllıams & Norgate 14 Henrıetta Street, Covent Garden, London ss.347-348.
- Günay. B., (2006) *"Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme",* Cumhuriyet'in Ankara'sı, Derleyen: T.Şenyapılı, ODTÜ Yayıncılık Ankara, ss. 61 – 118.

79 Nalçakar, E. M., 2021, Urban Oblivion: An Evaluation of Urban Conservation Approaches In Terms Of Geo-Cultural Identity In The Case Of Jewish Quarter Of Ankara, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ.

° Günay. B., 2009; *“Conservation of Urban Space as an Ontological Problem”,* Journal of the Faculty of Architecture - METU, June, Vol. 26, No. 1, Ankara.

° Harris, C.D., Ullman, E.L., 1967; *The Nature of Cities,* Cities & Society, Ed:P.K.Hatt, A.J.Reiss)

° Hosanlı, D. A.; Altınöz, G. B., 2016. Ankara İstiklal (Yahudi) Mahallesi: Tarihi, Dokusu ve Konutları, TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, Cilt: 0Sayı: 14ISSN: 1304-2440 / 2667-5013.

° Jansen, H., 1937. Ankara İmar Planı; Alaeddin Kıral Basımevi, İstanbul (Gönül Tankut’un verdiği bilgiye göre Mithat Yenen tarafından çevrilmiştir).

° Jansen, H. (1869-1945) Gesamtbebauungsplan Ankara

° Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek (Berlin Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Mimarlık Müzesi)

° Jaussely, Léon (1875-1932) ArchiWebture : inventaires d’archives d’architectes en ligne 1925. Concours : ville nouvelle d’Ankara (Turquie) : perspective partielle de la place de la Nation, n.d. (Objet JAUSS-C-25-3. Dossier 312 AA 32/1. Doc. LJ-DES-001-10-01).

° Kadıoğlu, M., Görkay, Kutalmış, Mitchell, Stephen, (2018) Roma Döneminde Ankyra, YKY Yayınları, 2. Baskı.

° Mamboury, E., 1934; A N K A R A, Haydarpaşa-Ankara; Boğazköy, Höyük, Sivrihisar ve çevresi, Çankırı, Yozgat, vs. gezi rehberi; Fransızca 2. Basımından çeviri; Ankara Üniversitesi yayınları, No: 412.

° Nalçakar, E. M., 2021. Urban Oblivion: An Evaluation Of Urban Conservation Approaches In Terms Of Geo-Cultural Identity In The Case Of Jewish Quarter Of Ankara, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ.

° Serin, U., 2014. Bizans Ankarası ve Kaybolan Bir Kültür Mirası: ‘St. Clement’ Kilisesi, *METU JFA,* 2014/2 65

° Tekeli. İ, ALTABAN, Ö., Güvenç M., TÜREL, A., Günay, B., Bademli R., (1986). Ankara 1985’den - 2015’e”, Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü.

° Bademli. R. (1986). Ankara Merkezi İş Alanının Gelişimi

° Yücel, N., Uybadın. R., (1957) Ankara Nazım İmar Planı Raporu, yayınlanmamış daktilo metin.